

RUDIMENTA,

OF

GRONDEN

DER

NEDERDUITSCHE SPRAAKE,

UITGEGEEVEN DOOR DE

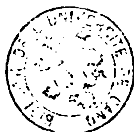
MAATSCHAPPIJ:

TOT NUT VAN 'T ALGEMÈÈN.

TWEEDE DRUK.

Te LEIJDEN, DEVENTER, en UTRECHT, bij
D. DU MORTIER EN ZOON,
J. H. DE LANGE, en
G. T. VAN PADDENBURG EN ZOON.
MDCCCII.

BERICHT.

Het schrijven eener zuivere Nederduitsche Taale is, zonder twijfel, een vereischte in elken Schrijver, en een sieraad onzer Vaderlandsche Jeugd. Te lang wierd dit bij onze Natie verwaarloosd, waar door sommige lieden zelfs in den waan scheenen gekomen te zijn, dat onze zachtvloeiënde en woordenrijke moederspraake aan geene regelen gebonden ware. Geheel anders dacht onze Maatschappij deswegen: zij bekroonde eene Nederduitsche Grammatica *van* L. VAN BOLHUIS, *en gaf vervolgens tweemaalen eene* Rudimenta, *of* Beknopte Spraakkunst, *als Prijsvraage, op, zonder echter daar door in de gelegenheid te komen, om eene der daar op ingezondene Verhandelingen te kunnen bekroonen.*

De Algemeene Vergadering van den jaare 1797, oordeelende, dat eene hernieuwde opgaave van deeze stoffe, de bereiking van derzelver nuttig oogmerk alleen vertraagde, droeg, om die reden, de bezorging van eene Nederduitsche Rudimenta *aan Hoofdbestuurders op, welke, eene Commissie uit*

hun midden benoemd hebbende, deeze laatste gelegenheid gevonden heeft, om een reeds vervaardigd werkjen van G. VAN VARIK, *Kost-Schoolhouder alhier, volgens haar ontwerp geschikt, en door den Schrijver, onder haar opzicht, tot eene* Rudimenta *gevormd, aan deeze Maatschappij aan te bieden: welke thans het Eerste Stukjen, in hetwelk alle de Regelen onzer Spraake voorkomen, in het licht doet treeden, met den wensch, dat hetzelve veelen van het opkomend geslachte in staat zal stellen, om het volgend tweede Stukjen, dat enkel tot oefening van Spraakkundige Leerlingen geschreeven is, met vrugt, en volgens het oogmerk, waar toe hetzelve is opgesteld, te kunnen gebruiken.*

Op last der Maatschappije.

G. BRENDER à BRANDIS,
Secretaris.

AMSTELDAM
den 27 van Hooimaand
1799.

BE-

BERICHT

VOOR DE

TWEEDE UITGAVE.

Eene tweede Druk deezer RUDIMENTA, door het ongemeen ſterk vertier, noodzaaklijk geworden zijnde, heeft men deeze gelegenheid waargenomen om het Werk zelve, van eenige, door verſchillende omſtandigheden veroorzaakte, misſtellingen en onnauwkeurigheden te zuiveren; de Gebruiker ontvangt dus het zelve thans aanmerklijk verbeterd, met den wensch, dat het zelve alzoo ook eene uitgebreider nuttigheid moge ten gevolge hebben, en de algemeene beſchaaving, waar van eene juiste kennis zijner moeder-

dertaale een zoo aanmerklijk deel uitmaakt, moge bevorderen. Terwijl dan ook den meesten spoed zal gemaakt worden, ten einde het tweede Stukjen deezes Werks, waarvan in het Bericht voor de eerste Uitgave gewag wordt gemaakt, het licht te doen zien.

Op last der Maatschappij.

Hendk Raveker

Secretaris.

AMSTERDAM,
den 27sten van Wintermaand
1802.

VOOR-

VOORBERICHT

VAN DEN

SCHRIJVER.

Dat de kennis onzer moederspraake eene nuttige zaak is, —— en dat men dezelve reeds in de schoolen moet onderwijzen, zal door niemand in twijfel worden getrokken. ——

Dan, daar de meeste, hoewel anders fraaië, Nederduitsche spraakkunsten ongeschikt zijn, uit hoofde van derzelver breedvoerigheid, om door *Kinderen* begreepen te worden, zoo wierd een beknopter werkjen, de Gronden deezer spraake in zich bevattende, te recht, sints langen tijd, begeerd. Ter voldoening aan die begeerte zijn deeze Lessen opgesteld. Met dezelven is inzonderheid bedoeld, om de, anders zoo lastige, Regelen der Nederduitsche spraake zoo gemaklijk als doenlijk ware voor te stellen. Ten dien einde is ook de stijl, zoo veel moeglijk, naar de vatbaarheid der Kinderen geschikt; alles wat maar naar overtalligheid geleek is weggelaaten; en alleen de *Gronden* der Nederduitsche spraake zijn daar in zoodanig voorgesteld, dat de Leerlingen, na dit boekjen wel begreepen te hebben, met vrucht, andere, uitgebreider, Taalkundige boeken zullen kunnen leezen. ——

Dit eerste Stukjen wordt door een tweede gevolgd, het welk eene schets van opstellen behelst, om door de leerlingen te worden overgeschreeven, en tevens de Spel- en Taalfouten, die daar in met opzet, doch ordenlijk, gemaakt zijn, te verbeteren.

Dit leert, gelijk ieder des kundige weet, zeer scherp, om dat de Leerlingen daar door verpligt worden, het geen zij te vooren geleerd hebben wel te onthouden, of geduurig weder na te zien —— Dit is dan zoo veel als eene herhaaling van het eer-

ste Stukjen, of lieven, het beschouwende, werkdadig oefenen; het geen zeer nuttig is, om hen alles in het geheugen te prenten.

Men geeve dan dit Boekjen alleen zulke kinderen in handen, die reeds in het leezen zoo verre gevorderd zijn, dat zij met verstand en oordeel kunnen leezen. — En, op dat het gevoeglijk in één jaar zoude kunnen afgehandeld worden, laate men hen iedere week ééne afdeeling, of les, zaaklijk, en niet woordelijk, van buiten leeren; handelende de Onderwijzer met hun één of twee uuren, op den bepaalden dag in elke week, over die les, welke zij die week geleerd hebben: om hen de daar in voorkomende zaak, of zaaken, met bijvoeging en vermeerdering van voorbeelden, nog duidelijker en bevatlijker te maaken.

Intusschen leere men hen de verbuiging der buigbaare woorden, en laate hen uit de bijgevoegde lijst, dagelijks, één of twee woorden verbuigen, zoo lang, tot dat zij daar zoo ervaaren in zijn, dat zij het zonder gebreken kunnen doen; — Vervolgens laate men hen de werkwoorden vervoegen; — en, zoo dra zij dit ook zonder gebreken doen, laate men hen, eindelijk, de, in het tweede Stukjen voorkomende, met opzet slecht gespelde, voorbeelden of opstellen, overschrijven.

Dit daar het geene ik gemeend hebbe omtrent het gebruik van dit werkjen, vooraf, te moeten berichten. — Verder wenschende, dat er zoo veel nut uit deeze lessen getrokken mag worden, dat het de ontluikende geestvermogens der Jeugd, met opzicht tot het wél kennen onzer moederspraake, meer en meê doe ontwikkelen; den lust aanwakkere tot een naarstig onderzoek in uitgebreider opgestelde boeken; en dit werkjen daar door iets moge toebrengen tot het ALGEMEENE NUT.

En moge dit bewaarheid worden, dan zal dit mijn meeste loon en blijdschap zijn.

RU-

RUDIMENTA;

OF

GRONDEN

DER

NEDERDUITSCHE SPRAAKE.

I. LES.

Over de Spraakkunst in 't algemeen.

SPRAAKKUNST is de kunst, om naar den aart van de taal te spreeken en te schrijven.

Om eene taal goed te kennen, moet men twee zaaken leeren: als 1. goed spellen en leezen naar den rechten klank; 2. goed spellen en schrijven naar den aart, de eigenschap en de bijzondere betekenis van de woorden.

Tot het spellen en leezen wordt vereischt; 1. eene kennis der letteren; 2. de samenvoeging van letteren tot lettergreepen; 3. de woorden duidelijk te kunnen leezen en begrijpen.

Dit alles wordt, ten opzichte van de Nederduitsche Taal, duidelijk geleerd in het *Spel- en Leesboekjen*; *de Trap der Jeugd*, en *de Verhandeling over het kunstmaatig leezen*: allen uitgegeeven door de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, en daarom onnoodig hier weder herhaald te worden.

Om onze Taal goed te ſpellen en te ſchrijven, moet men 1. niet te veel, noch te weinig letters gebruiken: maar op den aart of de afleiding van de woorden letten; en daarom moet men 2. van de verbuiging, en vervoeging een toereikend denkbeeld hebben; en 3. de woorden op eene duidelijke en ſierlijke wijze tot eenen zin weeten te ſchikken: zonder dat is het onmooglijk, dat wij een' ander', of een ander ons goed kan verſtaan.

II. L E S.

Vervolg van de voorige.

Men verkrijgt een goed denkbeeld aangaande het juist ſpellen der woorden, door de letters in *Klinkers* en *Medeklinkers* te verdeelen, en deeze laatſten wederom in zachte en ſcherpe.

Klinkers zijn zulke letters, die zonder behulp van andere letteren kunnen uitgeſproken worden, en op zich zelven klinken; en zoo zijn 'er vijf, als: A, E, I, O, U.

Medeklinkers zijn letters, die niet klinken dan met behulp van een' der voorige Klinkers, en dus zonder dezelven niet kunnen uitgeſproken worden; als: B, D, F, G, H, K, L, M, N, P, R, S, T, V, W, en Z; waar van *b*, *d*, *g*, *v*, en *z* zacht zijn, in tegenoverſtelling van *p*, *t*, *ch*, *f*, en *ſ*, welke ſcherp zijn. De klinkletter *i*, voorkomende aan het begin eener lettergreep, waar in op dezelve nog eene klinkletter volgt, wordt, in dat geval, medeklinker; veranderende als dan in het ſchrijven van vorm; te weeten in deezer voege J — j — en verkrijgende ook eenen anderen klank. — Over de letters

C,

C, Q, X en Y, als uitheemsche, zie men de XXXIV. Les. Als mede over de verdubbelde *i*, welke, in deezer voege IJ, ij geschreeven, bij ons, in de uitspraak van klank verändert, en, offschoon geen eigenlijke klinker zijnde, echter een enkelvouwig geluid oplevert, zie men insgelijks de XXXIV. Les.

Deeze letteren worden te samen gevoegd tot lettergreepen en woorden.

Door het samenvoegen van twee of drie verschillende klinkletters verkrijgt men een vermengd geluid, en dat noemt men dan *twee-* of *drieklanken*; b. v. *tweeklanken:* AI in *mai;* AU in *Paulus;* EI in *meid;* EU in *deugd;* IE in *drie;* OE in *koe;* OU in *goud;* UI in *pui;* *drieklanken:* AAI in *fraai;* AAU in *flaauw;* EEU in *leeuw;* OOI in *mooi;* OEI in *foei;* IEU in *nieuw*, enz. — Het gebruik van de *twee-* en *drieklanken* wordt door dagelijks spreeken en spellen gemaklijk geleerd.

Wat de verdere spelling betreft, daar van zal in 't vervolg nader gehandeld worden; want daar toe behoort eene toereikende kennis van de *Woordgronding*.

III. LES.

Over de Woordgronding in 't algemeen.

Woordgronding is de beschrijving van de algemeene TAALDEELEN.

Taaldeelen zijn de onderscheidene soorten van woorden, waar uit eene taal is samengesteld. — In onze taal gebruikt men tien soorten van woorden, die men noemt:

1. *Lidwoorden*, 2. *Zelfstandige Naamwoorden*, 3. *Bijvoeglijke Naamwoorden*, 4. *Voornaamwoorden*, 5. *Werkwoorden*, 6. *Deelwoorden*, 7. *Bij-*

7. *Bijwoorden*, 8. *Voorzetsels*, 9. *Samenvoegsels*, en 10. *Tusschenwerpsels*; de zes eersten zijn veränderlijk, en de vier laatsten onveränderlijk.

IV. LES.

Over de Geslachten, Getallen en Naamvallen, in het algemeen.

Veränderlijke woorden zijn de zoodanigen, die verbogen kunnen worden.

Bij de verbuiging der veränderlijke woorden moet men voorál drie zaaken in acht neemen; als: 1. het *Geslacht*; 2. het *Getal*; en 3. de *Naamval*.

Geslachten zijn 'er drie: te weeten, het *Manlijk*, het *Vrouwlijk*, en het *Onzijdig Geslacht*; b. v. de woorden *Man*, *Vader*, *Hemel*, zijn Manlijk, of van het manlijk geslacht; *Vrouw*, *Moeder*, *Aarde*, zijn Vrouwlijk; *Huis*, *Kind*, en *Uitspansel* zijn Onzijdig.

Hier op moet men naauwkeurig letten, om dat daar van veel afhangt, zoo als het vervolg zal doen zien: doch om door het opgeeven van grondregels te willen beduiden, waar aan men een woord kan kennen, of hoe men kan weeten, dat een woord van het *Manlijk*, *Vrouwlijk*, of *Onzijdig* geslacht zij, zoude een werk zijn, den eerstbeginnenden waarschijnlijk vervéelende, eer hij nog die grondregelen kende. Men kan ten dien einde verscheidene goede kenmerken vinden in de *Grammatica* van L. VAN BOLHUIS bladz. 17. — En het beste middel is, dat men de lijst van Zelfstandige Naamwoorden door J. PIETERSON, in zijn werk

werkjen, getijteld: *Rapsodia der Nederduitsche Taalkunde*, vervat, en ook nu afzonderlijk bij A. LOOSJES P. Z. te *Haarlem* wordende uitgegeeven, geduurig inzie; dan leert men dit, door den tijd, als van zelve.

GETALLEN zijn 'er twee: het ENKELVOUWIG en het MEERVOUWIG *Getal*. — *Enkelvouwig* en *Meervouwig* zijn woorden of uitdrukkingen, in de Spraakkunst gebruiklijk. Een woord is *enkelvouwig*, als het *één* persoon, of *ééne* zaak betekent; b. v. *Man*, *Vrouw*; *Kind*, *Boom*, *Huis* enz. — en men noemt een woord *meêrvouwig*, als het *meêr* dan *één* persoon of *ééne* zaak betekent; b. v. *Mannen*, *Vrouwen*, *Kinderen*, *Boomen*, *Huizen* enz.

NAAMVALLEN zijn 'er zes, en die noemt men: 1. de WERKER; 2. de EIGENAAR; 3. de ONTVANGER; 4. de LIJDER; 5. de TOEHOORER; 6. de DERVER.

Wat den aart of de oorzaak van deeze woorden of hunne naamen betreft, hiervan in 't vervolg nader.

V. LES.

Over de Lidwoorden.

De LIDWOORDEN worden doorgaans vóór het Naamwoord gesteld, en geeven deszelfs geslacht, getal, en naamval te kennen; men verdeelt dezelven in *bepaalende* en *niet bepaalende*. — De *bepaalende* Lidwoorden zijn: *De* en *Het*; de *niet bepaalende*: *Een* en *Eene*. Ook als telwoord wordt het lidwoord *één* gebruikt en als dan op dezelfde wijs verbogen.

De Lidwoorden ondergaan, door de buiging in de onderscheidene naamvallen, de volgende veränderingen.

Het

Het bepaalend Lidwoord.

DE.

Manlijk Geslacht.

	Eenvouwig.		*Meervouwig.*
Werk.	De	*W.*	De
Eig.	Des, of van den	*E.*	Der, of van de
Ontv.	Den, of aan den	*O.*	Den, of aan de
Lijd.	Den	*L.*	De
Toeh.	—	*T.*	—
Derv.	Van den	*D.*	Van de

Vrouwlijk Geslacht.

	Eenv.		*Meerv.*
Werk.	De	*W.*	De
Eig.	Der, of van de	*E.*	Der, of van de
Ontv.	Der, of aan de	*O.*	Der, of aan de
Lijd.	De	*L.*	De
Toeh.	—	*T.*	—
Derv.	Van de	*D.*	Van de

HET

Onzijdig Geslacht.

	Eenv.		*Meerv.*
Werk.	Het	*W.*	De
Eig.	Des, of van het	*E.*	Der, of van de
Ontv.	Den, of aan het	*O.*	Den, of aan de
Lijd.	Het	*L.*	De
Toeh.	—	*T.*	—
Derv.	Van het	*D.*	Van de

Het

Het niet bepaalend Lidwoord.

EEN

Manlijk Geslacht.

Eenvouwig.		*Meervouwig.*	
W.	Een	*W.*	—
E.	Eens, of van eenen	*E.*	Van
O.	Eenen, of aan eenen	*O.*	Aan
L.	Eenen	*L.*	—
T.	—	*T.*	—
D.	Van eenen	*D.*	Van

EENE.

Vrouwlijk Geslacht.

Eenv.		*Meerv.*	
W.	Eene	*W.*	—
E.	Eener, of van eene	*E.*	Van
O.	Aan eene, of eener	*O.*	Aan
L.	Eene	*L.*	—
T.	—	*T.*	—
D.	Van eene	*D.*	Van

EEN

Onzijdig Geslacht.

Eenv.		*Meerv.*	
W.	Een	*W.*	—
E.	Eens, of van eenen	*E.*	Van
O.	Aan een, of eenen	*O.*	Aan
L.	Een	*L.*	—
T.	—	*T.*	—
D.	Van een	*D.*	Van

VI. LES.

Over de Zelfstandige Naamwoorden in 's algemeen.

Een ZELFSTANDIG NAAMWOORD is een woord, dat een *persoon*, of eene *zaak* te kennen geeft, en voor 't welk men de woordjens: *De*, *Het*, *Een* of *Eene* kan plaatsen; bij voorb. *de Man*, *de Vrouw*, *het Kind*; *een Vader*, *eene Goedheid*, enz. en dat wijders met een Werkwoord eenen goeden zin uitmaakt; als: *de Boer* werkt, *de Meid* schuurt, *het Kind* speelt, enz.

Men noemt een Zelfstandig Naamwoord MANLIJK, wanneer het gebruik wil, dat men voor het zelve plaatse de Lidwoordjens *De* of *Een*.— Men noemt het VROUWLIJK, wanneer men voor het zelve plaatsen moet, *De* of *Eene*; en ONZIJDIG, wanneer de woordjens *Het* of *Een* voor het zelve moeten geplaatst worden.

De Zelfstandige Naamwoorden maaken in het algemeen hun *meervouwig*, door achter het enkelvouwig woord *en* te zetten; bij voorb.

Enkelv.	*Meerv.*
BOOM.	BOOMEN.
PAARD.	PAARDEN.
BORD.	BORDEN.
DING.	DINGEN.
LEERLING.	LEERLINGEN.
STERVELING.	STERVELINGEN.

Sommigen, echter, maaken hun *meervouwig* met de bijvoeging van *s* achter het *eenvoud*; als: *Vader*, *Vaders*; *Broeder*, *Broeders*; en tot dee-

zen

zen behooren alle de verklein - naamen; als: *Mannetjen*, *Mannetjens*; *Bandjen*, *Bandjens*, enz.

Dewijl de Zelfstandige Naamwoorden van drie geslachten zijn, zoo zijn er ook drie *naambuigingen;* en daar ieder geslacht twee getallen heeft, als het *Enkel-* en *Meervouwig*, zoo heeft ieder dier naambuigingen ook twee getallen.

Eenige voorbeelden van verbuiging der Zelfstandige Naamwoorden, zullen het best ter opheldering strekken van de beschrijvingen, in deeze en de voorige lessen vervat.

VII. LES.

Voorbeelden van de verbuiging der Zelfstandige Naamwoorden.

Verbuiging van het Zelfstandig Naamwoord BROEDER, tot een voorbeeld voor de *manlijke* woorden.

Enkelvouwig.	Meervouwig.
W. *de Broeder*	W. *de Broeders*
E. *des Broeders*, of *van den Broeder*	E. *der Broederen*, of *van de Broeders*
O. *den Broeder*, of *aan den Broeder*	O. *den Broederen*, of *aan de Broeders*
L. *den Broeder*	L. *de Broeders*
T. *ô Broeder*	T. *ô Broeders*
D. *van den Broeder*	D. *van de Broeders*

Verbuiging van het Zelfſtandig Naamwoord ZUSTER, tot een voorbeeld voor de *vrouwlijke* woorden.

Enkelvouwig.	Meervouwig.
W. *de Zuster*	W. *de Zusters*
E. *van de*, of *der Zuster*	E. *van de Zusters*, of *der Zusteren*
O. *aan de Zuster*, of *der Zuster*	O. *aan de*, of *der Zusteren*
L. *de Zuster*	L. *de Zusters*
T. *ô Zuster*	T. *ô Zusters*
D. *van de Zuster*	D. *van de Zusters*

Verbuiging van het Zelfſtandig Naamwoord DEKSEL, tot een voorbeeld voor de *onzijdige* woorden.

Enkelvouwig.	Meervouwig.
W. *het dekſel*	W. *de dekſels*
E. *van het dekſel*, of *des dekſels*	E. *van de dekſels*, of *der dekſelen*
O. *aan het dekſel*	O. *aan de dekſels*, of *den dekſelen*
L. *het dekſel*	L. *de dekſels*
T. *ô dekſel*	T. *ô dekſels*
D. *van het dekſel*	D. *van de dekſels*

Ver-

Verbuiging van het Zelfstandig Naamwoord MAN, met het Lidwoord EEN, tot een voorbeeld voor de *manlijke* woorden.

Enkelvouwig.	Meervouwig.
W. *een Man*	W. *
E. *van eenen Man*, of *eens Mans*	E. *van*
O. *aan eenen Man*, of *eenen Manne.*	O. *aan* } *Mannen.*
L. *eenen Man*	L. *
T. * *Man*	T. *
D. *van eenen Man*	D. *van*

Verbuiging van het Zelfstandig Naamwoord VROUW, met het Lidwoord EENE, tot een voorbeeld voor de *vrouwlijke* woorden.

Enkelvouwig.	Meervouwig.
W. *eene Vrouw*	W. *
E. *van eene Vrouw*, of *eener Vrouwe*	E. *van*
O. *aan eene*, of *eener Vrouwe*	O. *aan* } *Vrouwen*
L. *eene Vrouw*	L. *
T. * *Vrouw*	T. *
D. *van eene Vrouw*	D. *van*

Verbuiging van het Zelfstandig Naamwoord KIND, met het Lidwoord EEN, tot een voorbeeld voor de onzijdige woorden.

Enkelvouwig.	Meervouwig.
W. *een Kind*	W. *
E. *van een Kind*, of *eens Kinds*	E. *van*
O. *aan een Kind*, of *eenen Kinde*	O. *aan* } *Kinderen*
L. *één Kind*	L. *
T. * *Kind*	T. *
D. *van een Kind*	D. *van*

Uit deeze voorbeelden ziet men, dat de *Eigenaar* en *Ontvanger* op twee wijzen verboogen worden; de reden daar van is, dat wij in onze taal twee wijzen van spreeken hebben, als eene *gemeenzaame* en eene *deftige* of verhevene wijze; — de gemeenzaame wijze van spreeken leeren wij, als van zelven, door het gebruik, 't welk wij dagelijks daar van maaken; en het leezen van goed opgestelde boeken leert ons den deftigen stijl. — Zie hier nu nog een lijstjen van Zelfstandige Naamwoorden, tot verdere oefening; welke met de letters M. V. en O. geteekend zijn, om daar door het geslacht van ieder woord aanteduiden: die men naar de bovenstaande voorbeelden kan uitwerken.

Lijst van Zelfstandige Naamwoorden, tot verdere oefening.

1. Vader M.
2. Berg M.
3. Spiegel M.
4. Moeder V.
5. Dochter V.
6. Kunst V.

7. Va-

7. Vaderland O.
8. Woord O.
9. Boek O.
10. Nacht M.
11. Tafel V.
12. Paard O.
13. Appel M.
14. Deugd V.
15. Huis O.
16. Dief M.
17. Kleed O.
18. Neus M.
19. Bruidegom M.
20. Koets V.
21. Uur O.
22. Wijsheid V.
23. Hamer M.
24. Kous V.
25. Werk O.
26. Hemel M.
27. Gragt V.
28. Oog O.
29 Waaijer M.
30. Pastij V.
31. Eisch M.
32. Mes O.
33. Snuiter M.
34. Tang V.
35. Getuige M. of V.
36. Genade V.

VIII. LES.

Van de Bijvoeglijke Naamwoorden in 't algemeen, en derzelver verbuiging.

BIJVOEGLIJKE NAAMWOORDEN zijn de zoodanigen, die de hoedanigheid van eenen *persoon*, of van eene *zaak* te kennen geeven; b. v. een kind kan veele hoedanigheden bezitten; want een kind *is*, of ten minsten het *kan* zijn, *groot*, *goed*, *gehoorzaam*, *vlijtig*, *naarstig*: of ook wel *klein*, *kwaad*, *ongehoorzaam*, *lui*, enz. Nu, door het bijvoegen van deeze of dergelijke woorden, beduidt men dan de hoedanigheid van dat kind; en daarom noemt men deeze woorden *Bijvoeglijke Naamwoorden*. Dus is het met een kind, en zoo ook met alle dingen gelegen: alles heeft zijne bijzondere hoedanigheden; b. v. een *eerlijk* man; de *braave* vrouw; het *maedige* paard;

groote goedheid; *zuivere* liefde; *vrolijk* gejuich; *gehoorzaame* kinderen, enz.

De *Bijvoegelijke Naamwoorden* zijn aan de Zelfstandige Naamwoorden onderworpen in *geslacht*, *getal* en *naamval*, en dit maakt hunne verbuiging; — ook veranderen zij door vergrooting of verkleining; het geen men trappen van vergelijking noemt.

De volgenden zijn eenige voorbeelden van derzelver verbuiging.

Verbuiging van een *Bijvoeglijk Naamwoord*, als het Zelfstandig Naamwoord MANLIJK is.

Enkelvouwig.

W.	*een eerlijk*	en	*de eerlijke Man*
E.	*van eenen eerlijken*, of *eens eerlijken*	en	*van den eerlijken Man* / *des eerlijken Mans*
O.	*aan eenen eerlijken* of *eenen eerlijken*	en	*aan den eerlijken Man* / *den eerlijken Manne*
L.	*eenen eerlijken*	en	*den eerlijken Man*
T.	*	en	*ô eerlijke Man*
D.	*van eenen eerlijken*	en	*van den eerlijken Man*

Verbuiging van een *Bijvoeglijk Naamwoord*, als het Zelfstandig Naamwoord VROUWLIJK is.

Enkelvouwig.

W.	*eene eerlijke*	en	*de eerlijke Vrouw*
E.	*van eene eerlijke* of *eener eerlijke*	en	*van de eerlijke Vrouw* / *der eerlijke Vrouwe*
O.	*aan eene eerlijke* of *eener eerlijke*	en	*aan de eerlijke Vrouw* / *der eerlijke Vrouwe*
L.	*eene eerlijke*	en	*de eerlijke Vrouw*
T.	*	en	*ô eerlijke Vrouw*
D.	*van eene eerlijke*	en	*van de eerlijke Vrouw*

Ver-

Verbuiging van een *Bijvoeglijk Naamwoord*, als het Zelfstandig Naamwoord ONZIJDIG is.

Enkelvouwig.

W. *een eerlijk* en *het eerlijke Kind*

E. { *van een eerlijk* / *eenen eerlijken* } en { *van het eerlijke Kind* / of *des eerlijken Kinds* }

O. { *aan een eerlijk* / *eenen eerlijken* } en { *aan het eerlijke Kind* of / *den eerlijken Kinde.* }

L. *een eerlijk* en *het eerlijke Kind*

T. * en *ô eerlijk Kind*

D. *van een eerlijk* en *van het eerlijke Kind*

Verbuiging van een *Bijvoeglijk Naamwoord*, als het Zelfstandig Naamwoord MEERVOUWIG is, in alle geslachten.

W. * *eerlijke* en *de eerlijke*

E. *van eerlijke* en { *van de eerlijke* of *der eerlijke Mannen, Vrouwen, Kinderen.* }

O. *aan eerlijke* en { *aan de eerlijke* of *den eerlijken* } *Mannen,* / { *aan de eerlijke* of *der eerlijke* } *Vrouwen* / { *aan de eerlijke* of *den eerlijken* } *Kinderen*

L. * *eerlijke* en *de eerlijke* } *Mannen*

D. * en *ô eerlijke* } *Vrouwen*

T. *van eerlijke* en *van de eerlijke* } *Kinderen*

IX. LES.

Aanmerkingen op de Verbuiging, en over de Trappen van Vergelijking.

Uit deeze voorbeelden ziet men, dat het *Vrouwlijk enkelvouwige* en het *meervouwige* in alle geslachten, (wat de *Bijvoeglijke Naam-*

woorden aangaat, wanneer dezelven verbogen worden met behulp der voorzetsels *van* en *aan*, in den tweeden en derden naamval) even eens is: doch wanneer deeze voorzetsels weggelaaten worden, neemt de derde naamval in het *Manlijk* en *Onzijdig* geslacht een *n* aan.

Men hebbe opgemerken, dat sommige *Bijvoeglijke Naamwoorden* geene verandering ondergaan: maar voor alle *geslachten*, *getallen* en *naamvallen* onveranderd blijven: zoo als, onder anderen, alle *stoflijke*; bij voorbeeld *de zilveren Lepel*; *de zilveren Lepels*. — *De steenen Brug*; *de steenen Bruggen*.

De BIJVOEGLIJKE NAAMWOORDEN *veränderen door vergrooting of verkleining*; *het geen men trappen van vergelijking noemt*. (Zie VIII. Les. bl. 14.) Deeze trappen van vergelijking zijn vier in getal: als 1. de *stellende* trap, dat is die, welke alleen uitdrukt hoedanig een persoon of eene zaak is; b. v. *rijk*, *arm*, *hard*, *zacht*, enz. 2. De *vergelijkende* trap, dat is die, welke eene zaak met eene andere zaak vergelijkt, en dus grooter of kleiner maakt; b. v. *rijker*, *armer*, *harder*, *zachter*, enz. 3. De *overtreffende* trap, dat is die, welke de beide voorgaanden in hoedanigheid overtreft; b. v. *rijkst*, *armst*, *hardst*, *zachtst*, enz. 4. De *allesövertreffende* trap, dat is die, welke nog den laatstvoorgaanden te boven gaat; wordende gemaakt door het woordjen *aller* bij den *overtreffenden* trap te voegen; b. v. *allerrijkst*, *allerärmst*, of in het *vrouwlijke*, *allerrijkste*, *allerärmste*, *allerhardste*, *allerzachtste*, enz.

Ter vorming van deeze trappen van vergelijking strekt het volgende tot eenen genoegzaam vasten regel: dat men bij den *stellenden* trap de

uitgangen ER, ST of STE voege; b. v. bij *groot* ER gevoegd zijnde, verkrijgt men *grooter*: dat is de *vergelijkende* trap: — en ST, STE daar bijgevoegd zijnde, dan verkrijgt men *grootst* of *grootste*; hetwelk den overtreffenden trap maakt. Zoo ook *jong* en *jonger*, of *jongste*, enz.

Dit gaat zeker in de meeste *Bijvoeglijke Naamwoorden*, doch niet in allen: want sommigen neemen een letter aan; wederom anderen veranderen 'er een, en eenigen wijken geheel van deezen regel af: — doch het doorgaande gebruik, eene herhaalde oefening, benevens een goed gehoor zullen hier tot voldoende regelen verstrekken, naar dewelken men zich zal kunnen richten, om het minst te dwaalen.

Het volgende is eene lijst van Bijvoeglijke Naamwoorden, zoo wel om bij de Zelfstandige Naamwoorden te voegen, als om de trappen van Vergelijking te maaken:

1. Oud.
2. Jong.
3. Sterk.
4. Fraai.
5. Schoon.
6. Zwart.
7. Geleerd.
8. Vroom.
9. Dom.
10. Glad.
11. Laf.
12. Dik.
13. Zwak.
14. Slap.
15. Vet.
16. Stil.
17. Smal.
18. Zwaar.
19. Dapper.
20. Los.
21. Malsch.
22. Versch.
23. Bataafsch.
24. Braaf.
25. Wijs.
26. Grijs.
27. Goed.
28. Kwaad.
29. Veel.
30. Weinig.

NB. Deeze twee laatsten zijn eigenlijk bijwoorden.

Deeze woorden schrijft men op eene leij of papier op deeze wijze:

Stell.Trap.	*Vergel.Trap.*	*Overtr.Trap.*
Oud.	Ouder.	Oudst of Oudste.
Lief.	Liever.	Liefst of Liefste.

En zoo met alle anderen.

X. LES.

Over de Vóórnaamwoorden en derzelver verdeeling.

Een *Vóórnaamwoord* is een woord, het welk *vóór* of in de *plaats* van een Zelfstandig Naamwoord gesteld wordt.

Hier van zijn zes soorten 1. *Persoonlijke*; 2. *Wederkeerige*; 3. *Bezitlijke*; 4. *Vraagende*; 5. *Aanwijsende*; 6. *Betreklijke*.

Persoonlijke *Vóórnaamwoorden* zijn woorden, die in *plaats* van de persoonen gesteld worden, om daar door de lastige herhaaling van den naam te vermijden; en dat zijn de woorden *Ik*, *Gij*, *Hij*, *Zij*, *Het*, *Wij*, *Gijl.*, *Zij* en *Men*:

Wederkeerige *Vóórnaamwoorden* zijn dezelfde als de *persoonlijke*, met bijvoeging van de woorden *zelf*, voor 't M. en O; *zelve* voor 't V, en *zelven* voor 't Meêrvouwig.

Bezitlijke *Vóórnaamwoorden* zijn woorden, die ons de persoonen aanduiden, welke iets bezitten, b. v. mijn *Vader*, uwe *Moeder*, zijn of haar *Zoon*, zijne of haare *Dochter*, ons *Kind*, hunne *Boeken*, haare *Pennen*, enz.

Vraagende *Vóórnaamwoorden* zijn de zoo-

da-

dangen, welke eene vraag te kennen geeven; als *wie*, *wat*, *welke*, *hoedanig een*, enz.

Aanwijzende *Vóórnaamwoorden* zijn de-zulken, die de vraagende *Vóórnaamwoorden* beändwoorden, en dus zijn dat de woorden *deeze*, *die*, en *dit*, *zulke*, *zoodanig een*, enz.

Betreklijke *Vóórnaamwoorden* worden andere genoemd, om dat zij betrekking hebben op den perfoon, of de zaak, waar van men fpreekt; als: *die*, *wie*, *dat*, *welke* of *dewelke*, enz.

De volgende voorbeelden zullen dit genoegzaam ophelderen.

De vrouw, DIE *ziek is; de man*, WIENS *aart goed is; het kind*, DAT *braaf leert; de jongen*, DIE, *of* WELKE *mij kwaad doet.*

XI. LES.

Over de verbuiging der Vóórnaamwoorden.

De *Vóórnaamwoorden* moet men als veränderlijke woorden aanmerken; om dat zij, even als de *Toevoeglijke Naamwoorden*, aan het *Zelfftandig Naamwoord* onderworpen zijn, in *geflacht*, *getal* en *naamval*. Dat is te zeggen; dat de *Vóórnaamwoorden*, welke men bij of in plaats van het *Zelfftandig Naamwoord* plaatst, altijd in het zelfde *geflacht*, in het zelfde *getal*, en in den zelfden *naamval* moeten zijn, als het *Zelfftandig Naamwoord*.

Ver-

Verbuiging der *Persoonlijke Vóórnaamwoorden.*

	Eerste Persoon. Enkelv.	Eerste Persoon. Meerv.		Tweede Persoon. Enkelv.	Tweede Persoon. Meerv.
W.	*Ik*	*Wij*	W.	*Gij*	*Gij* of *Gijl.*
E.	*van mij* / *mijns* / *mijner*	*van ons* of *onzer*		*van U* / *Uws* / *Uwer*	*van U* of *Uwer*
O.	*mij* of *aan mij*	*ons* of *aan ons*	O.	*U* of *aan U*	*U* of *aan U*
L.	*mij*	*ons*	L.	*U*	*U*
D.	*van mij*	*van ons*	D.	*van U*	*van U*

Derde Persoon.

	M. Enkelv.	M. Meerv.		V. Enkelv.	Het Meervouwige is hetzelfde als het Enkelvouwige
W	*Hij*	*Zij*	W.	*Zij*	
E.	*van hem* / *zijns* / *zijner*	*van hen* of *hunner*	E	*van haar* of *haarer*	
O.	*hem* of *aan hem*	*hen* of *hun* of *aan hun*	O.	*haar* of *aan haar*	
L.	*hem*	*hen*	L.	*haar*	
D.	*van hem*	*van hen*	D.	*van haar*	

	O. Enkelv.	O. Meerv.
W.	*het*	*Zij*
E.	*van het*	*van hen* of *hunner*
O.	*het* of *aan het*	*hen*, *hun* of *aan hun*
L.	*het*	*hen*
D.	*van het*	*van hen*

Het Persoonlijke Vóórnaamwoord *men*, algemeen en onbepaald zijnde, kan niet verbogen worden.

Ver-

Verbuiging der WEDERKEERIGE VOORNAAMWOORDEN.

EERSTE PERSOON.

	Enkelvouwig.			Meervouwig.
	Manlijk	Vrouwlijk		M. en Vrouwl.
W.	*Ik zelf*	*Ik zelve*	W.	*Wij zelven*
E.	*mijns zelfs* *van mij zelven*	*mij zelver* *van mij zelve*	E.	*ons zelver* *van ons zelven,*
O.	*mij* of *aan mij zelven*	*mij* of *aan mij zelve*	O.	*ons* of *aan ons zelven* of *zelver*
L.	*mij zelven*	*mij zelve*	L.	*ons zelven*
D.	*van mij zelven*	*van mij zelve*	D.	*van ons zelven*

TWEEDE PERSOON.

	Enkelvouwig.			Meervouwig.
	Manlijk.	Vrouwlijk.		M. en Vrouwl.
W	*Gij zelf*	*Gij zelve*	W.	*Gij zelven*
E.	*Uws zelf* *van U zelven*	*U zelver* *van U zelve*	E.	*U zelver* *van U zelven*
O.	*U* of *aan U zelven*	*U* of *aan U zelve*	L.	*U* of *aan U zelven* *zelver*
L.	*U zelven*	*U zelve*	L.	*U zelven*
D.	*van U zelven*	*van U zelve*	D.	*van U zelven*

DER-

DERDE PERSOON.

Manlijk.

	Enkelv.	Meerv.
W.	*Hij zelf*	*zij zelven*
E.	*zijns zelfs* / *van zich zelven*	*hen, hun zelver* / *van zich zelven*
O.	*zich* of / *aan zich zelven*	*zich* of / *aan zich zelven*
L.	*zich zelven*	*zich zelven*
D.	*van zich zelven*	*van zich zelven*

Vrouwlijk.

	Enkelv.	Meerv.
W.	*zij zelve*	*zij zelven*
E.	*haar zelver* / *van zich zelve*	*haar zelver* / *van zich zelven*
O.	*zich* of / *aan zich zelve*	*zich* of / *aan zich zelven*
L.	*zich zelve*	*zich zelven*
D.	*van zich zelve*	*van zich zelven*

Onzijdig.

	Enkelv.	Meerv.
W.	*Het zelf*	*zij zelven*
E.	*zijns zelfs* / *van zich zelven*	*hen, hun zelver* / *van zich zelven*
O.	*zich* of / *aan zich zelven*	*zich* of / *aan zich zelven*
L.	*zich zelf*	*zich zelven*
D.	*van zich zelven*	*van zich zelven*

On-

Manlijk, Vrouwlijk en Onzijdig.

	Enkelv.	Meerv.
W.	*Hij, zij, het*	*zij*
E.	*van zich*	*van zich*
O.	*zich* of *aan zich*	*zich* of *aan zich*
L.	*zich*	*zich*
D.	*van zich.*	*van zich*

XII. LES.

Vervolg van de verbuiging der Vóórnaamwoorden.

Wij zouden nu moeten overgaan tot hét opgeeven van voorbeelden voor de verbuiging der overige soorten van vóórnaamwoorden; doch daar men dezelven kan nazien in de Spraakkunst van L. VAN BOLHUIS, bladz. 35—52., en het bestek van dit Schoolboekjen daar toe ook te klein is, zullen wij eenen, bijna algemeenen, regel opgeeven, volgens welken alle de overige vóórnaamwoorden gemaklijk te verbuigen zijn: zie hier denzelven.

Men geeve acht op de veranderingen, welke de Lidwoordjens *De*, *de*, *het* en *een*, *eene*, *een* in hunne verbuiging ondergaan, wanneer zij, zonder de Voortzetsels *van* en *aan*, in den tweeden en derden naamval, verbogen worden; wanneer nu een vóórnaamwoord met eenen *klinker* eindigt, doet men het dezelfde veranderingen ondergaan, als de Lidwoordjens *De*, *de*

en *het*; en wanneer het vóórnaamwoord met eenen *medeklinker* eindigt, volgt men de veränderingen, die *een*, *eene*, *een* ondergaan. — Deeze regel is vrij algemeen, en heeft flechts eenige weinige uitzonderingen; voor het onzijdige onder anderen, in de *vóórnaamwoordjens*, *Wie* en *Die*, welke in den tweeden naamval in 't Manlijke geslacht eene *n* voor de *s* vorderen. Zie hier een voorbeeld op deezen regel, met de vóórnaamwoorden *Deeze* en *Welk*.

Deeze.

Manl. Enkelv.		Vrouwl. Enkelv.	
W. De	Deeze	W. De	Deeze
E. Des	Deezes	E. Der	Deezer
O. Den	Deezen	O. Der	Deezer
L. Den	Deezen	L. De	Deeze
D. Van den	Van deezen	D. Van de	Van deeze

Onzijd. Enk.		M. V. O. Meerv.	
W. Het	Dit	W. De	Deeze
E. Des	Deezes	E. Der	Deezer
O. Den	Deezen	O. { Den M. / O. / Der V. }	{ Deezen / Deezer }
L. Het	Dit		
D. { Van het / Vanden }	{ Van dit / Vandeezen }	D. De.	Deeze
		D. Van de	Van deeze

Welk.

Manl.		*Vrouwl.*	
W. Een	Welk	W. Eene	Welke
E. Eens	Welks	E. Eener	Welker
O. Eenen	Welken	O. Eener	Welker
L. Eenen	Welken	L. Eene	Welke
D. Van eenen	Van welken	D. Van eene	Van welke

On-

Onzijdig	Enkelv.	M. V. O. Meerv.
W. Een	Welk	Het Lidwoordjen *een* geen Meerv. maakende, worden de voornaamwoorden verbogen, even als bij het Lidwoordjen *de*, met *deeze*, is aangetoond geworden.
E. Eens	Welks	
O. Eenen	Welken	
L. Een	Welk	
D. { Van een / Van eenen	{ Van Welk / Van Welken	

Aanmerking. Alle de Voornaamwoorden, uitgezonderd de *Persoonlijken* en *Wederkeerigen*, kunnen als toevoeglijke Naamw. beschouwd worden. Zij neemen, wanneer zij niet onmiddenlijk door een Zelfstandig Naamwoord gevolgd worden, het meervouwige getal aan.

XIII. LES.

Over de Werkwoorden in het algemeen.

Een WERKWOORD is een veränderlijk woord, dat een *bedrijf* of *werking* te kennen geeft. — Elk leevend Schepsel is altijd in werking. Men kan, ten minsten, aan het zelve altijd, in welke betrekking men zich hetzelve voorstelle, eenigerhande werkzaamheid toeschrijven. Men bepaale zich tot den mensch: hij is nooit één oogenblik stil; hij doet altijd iets, het zij met het ligchaam, het zij met den geest; en de woorden, welke dan die werking uitdrukken, kun-

een met recht WERKWOORDEN genoemd worden: zoo zijn b. v. *danſen*, *leezen*, *ſchrijven*, *ademhaalen* enz. WERKWOORDEN.

Deeze *Werkwoorden* worden in vijf ſoorten verdeeld, als; *bedrijvende*, *lijdende*, *onzijdige*, *wederkeerige* en *onperſoonlijke werkwoorden.*

BEDRIJVENDE *werkwoorden* betekenen het *bedrijf* of de *werking*, welke van den werker tot een ander voorwerp overgaat. b. v. *beminnen*, *haaten*, *ſtraffen*, *draagen* enz.

LIJDENDE *werkwoorden* duiden het lijden aan van dien, die het voorwerp van bewerking is, b. v. *bemind*, *geſtraft*, *gedraagen worden.*

ONZIJDIGE *werkwoorden* noemt men dezulken, welke een bedrijf uitdrukken, dat niet tot een ander voorwerp overgaat; als *gaan*, *ſlaapen*, *zuchten*, enz.

WEDERKEERIGE *werkwoorden* zijn dezulken, welke op denzelfden perſoon, die werkt, wederkeeren. b. v. *zich vleijen*, *zich bedriegen*, *zich waſſchen*, *zich bezeeren*, enz.

ONPERSOONLIJKE *werkwoorden* zijn die, welke alleen in den derden perſoon vervoegd worden. b. v. *ſmarten*, *berouwen*, *ſpijten*, *ſneeuwen*, *vriezen*, *hagelen*, *donderen*, enz.

Deeze *werkwoorden* nu, zijn aan zeer veele veränderingen onderworpen; en deeze veränderingen noemt men *vervoeging* of *tijdvoeging.*

Bij de *Vervoeging* der *Werkwoorden* moet men drie zaaken in acht neemen, 1 *Wijzen*, 2 *Tijden*, 3 *Perſoonen.*

XIV. LES.

Vervolg van de Werkwoorden.

Over de WIJZEN.

De Nederduitsche taal heeft vier WIJZEN, op welken eene zaak voorgesteld, of van dezelve gesproken kan worden; te weeten: 1 de ONBEPAALDE, 2. de AANTOONENDE, 3. de GEBIEDENDE, 4. de AANVOEGENDE wijs.

De *Onbepaalde* wijs is die, welke het werkwoord voorstelt, in eenen algemeenen zin, zonder bepaaling van getal of persoon, maar alleenlijk met aanwijzing van tijd, als: *Leeren*, *Speelen*, *Spreeken*, enz.

De *Aantoonende* wijs toont de daad, door het werkwoord uitgedrukt, rechtstreeks aan, zonder afhangen van eenige voorafgaande woorden: als: *ik leer*, *ik heb geleerd*, *ik zal leeren*, *de kinderen zijn gehoorzaam*.

De *Gebiedende* wijs wordt gebruikt, wanneer men iemand iets gebiedt, of verzoekt, of tot iets opwekt en vermaant, b. v. kinderen *leert* uwe lessen; *zijt* gehoorzaam aan uwen *Meester*; enz.

De *Aanvoegende* wijs is die, welke de daad, door het werkwoord uitgedrukt, niet rechtstreeks aantoont, en afhangt van eenige voorafgaande woorden, als: ik *wenschte*, dat gij uwe lessen *leerdet*: ik spreek, *op dat* ik gehoord *worde*.

XV. LES.

Over de TIJDEN.

Door middel der TIJDEN in de werkwoorden, drukt men uit den tijd wanneer eene zaak is gebeurd: nu kan eene zaak gebeuren in eenen tijd, die reeds voorbij is, of die werklijk nog bestaat, of die toekomend is; derhalven zijn er, eigenlijk gesproken, maar drie tijden; te weeten: de *tegenwoordige*, de *voorledene*, en de *toekomende*. Om zich, echter, met meêr naauwkeurigheid te kunnen uitdrukken, heeft men in de vervoeging der werkwoorden de volgende tijden aangenomen, als:

1. De tegenwoordige tijd.
2. De onvolmaakt voorledene tijd.
3. De volmaakt voorledene tijd.
4. De meêr dan volmaakt voorledene tijd.
5. De toekomende tijd.

De *tegenwoordige* tijd stelt eene zaak voor, welke geschiedt in het zelfde oogenblik, waarin men spreekt — als: *ik leer mijne les*, dat is te zeggen; ik leer nu, op het oogenblik, waar in ik spreek, mijne les.

De *onvolmaakt voorledene* tijd stelt eene zaak voor, die voorbij is, op den tijd, waar in men spreekt, maar nog duurde op den tijd waar van men spreekt — als: ik *leerde* deeze week zeer naarstig: wij *speelden* deezen zomer dikwijls te samen.

De

De *volmaakt voorledene* tijd ſtelt eene zaak voor, welke geſchied is, in een' tijd, die geheel voorbij is — als: wij *hebben* gisteren eene wandeling *gedaan*.

De *meêr dan volmaakt voorledene* tijd beteekent, dat eene zaak geëindigd was, niet alleen, op den tijd, waar in men ſpreekt; maar ook op den tijd, waar van men ſpreekt — als: ik *had* mijne les reeds *geleerd* toen zij in huis kwamen.

De *toekomende* tijd geeft eene zaak te kennen, welke geſchieden zal in eenen tijd, die nog niet is — als: ik *zal* morgen eene wandeling *doen*.

XVI. LES.

Van de PERSOONEN.

De PERSOONEN in de werkwoorden zijn drie; als: de *eerſte*, de *tweede* en de *derde*; en zijn *Enkel-* of *Meervouwig*; zij worden voorgegaan door de Perſoonlijke Voornaamwoorden, *ik*, *gij*, *hij* enz.

De *eerſte* Perſoon is die, welke ſpreekt, als: *ik leer*, voor 't Enkelv. *wij leeren* voor 't Meervouwig.

De *tweede* is die, tot wien men ſpreekt, als: *gij leert*, Enkelv. *gijl. leert*, Meerv.

De *derde* is die, van wien men ſpreekt, als: *hij leert* Manl. *zij leert* Vrouwl. Enkelv. *zij leeren* Meervouwig. —

Wanneer men in het onbepaalde ſpreekt en geene Perſoon of Zaak in 't bijzonder bedoelt, wordt het Voornaamwoordjen *men* gebezigd. De onperſoonlijke Werkwoorden neemen het

Voornaamwoord *het*, *aan*, en hebben geen Meervouwig.

Ten einde de Werkwoorden te vervoegen en alle de *wijzen* en *tijden* behoorlijk te kunnen aanwijzen, bedient men zich van *hulpwoorden*; deeze zijn vier, te weeten: *zullen*, *hebben*, *zijn* en *worden*. —

Het hulpwoord *zullen*, gevoegd bij de *onbepaalde wijze*, dient om de *toekomende tijden* uittédrukken. — *Hebben* en *zijn*, gevoegd bij het *voorleden deelwoord*, dienen, om de *volmaakt voorledene* en de *meêr dan volmaakt voorledene tijden*, in alle werkwoorden, te vormen — en het hulpwoord *worden* dient, om de lijdende werkwoorden, in alle derzelver tijden, te vervoegen.

XVII. LES.

Vervoeging van het hulpwoord ZULLEN.

Enkelv.	Meerv.	Enkelv.	Meerv.
ik *zal*	wij *zullen*	ik *zoude*	wij *zouden*
gij *zult*	gijl. *zult*	gij *zoudet*	gijl. *zoudet*
hij *zal*	zij *zullen*	hij *zoude*	zij *zouden*.

Vervoeging van het hulpwoord HEBBEN.

Aantoonende wijze.	Bijvoegende wijze.
Tegenwoordige tijd.	
Enkelv.	Enkelv.
ik *heb*	dat ik *hebbe*
gij *hebt*	dat gij *hebbet*
hij, zij *heeft*	dat hij, zij *hebbe*

Meer-

Meerv.	Meerv.
wij *hebben*	dat wij *hebben*
gijl. *hebt*	dat gijl. *hebt*
zij *hebben*	dat zij *hebben*

Onvolmaakt voorledene tijd.

Enkelv.	Enkelv.
ik *had*	dat ik *hadde*
gij *hadt*	dat gij *haddet*
hij, zij *had*	dat hij, zij *hadde*
Meerv.	**Meerv.**
wij *hadden*	dat wij *hadden*
gijl. *hadt*	dat gijl. *hadt*
zij *hadden*	dat zij *hadden*

Volmaakt voorledene tijd.

Enkelv.		Enkelv.	
ik *heb*	*gehad*	dat ik *hebbe*	*gehad*
gij *hebt*		dat gij *hebbet*	
gij, zij *heeft*		dat hij, zij *hebbe*	
Meerv.		**Meerv.**	
wij *hebben*		dat wij *hebben*	
gijl. *hebt*		dat gijl. *hebbet*	
zij *hebben*		dat zij *hebben*	

Meêr dan volmaakt voorledene tijd.

Enkelv.		Enkelv.	
ik *had*	*gehad*	dat ik *hadde*	*gehad*
gij *hadt*		dat gij *haddet*	
hij, zij *had*		dat hij, zij *hadde*	
Meerv.		**Meerv.**	
wij *hadden*		dat wij *hadden*	
gijl. *hadt*		dat gijl. *haddet*	
zij *hadden*		dat zij *hadden*	

Toekomende tijd.

Enkelv.		Enkelv.	
ik *zal*	*hebben*	dat ik *zoude*	*hebben*
gij *zult*		dat gij *zoudet*	
hij, zij *zal*		dat hij, zij *zoude*	
Meerv.		**Meerv.**	
wij *zullen*		dat wij *zouden*	
gijl. *zult*		dat gijl. *zoudet*	
zij *zullen*		dat zij *zouden*	

Gebiedende wijze.

heb
hij *hebbe.*
hebt gijl
dat zij *hebben.*

Onbepaalde wijze.

Tegenw tijd *hebben.*
Voorl. tijd *gehad hebben.*
Toek.tijd *zullen hebben.*

Deelwoorden.

Tegenw. tijd *hebbende.*
Voorl. tijd *gehad hebbende*
Toek. tijd *zullende hebben.*

Vor-

Vervoeging van het hulpwoord ZIJN.

Aantoonende wijze.	Bijvoegende wijze
Tegenwoordige tijd.	
Enkelv.	Enkelv.
ik *ben*	dat ik *zij*
gij *zijt*	dat gij *zijt*
hij, zij *is*	dat hij, zij *zij*
Meerv.	Meerv.
wij *zijn*	dat wij *zijn*
gijl. *zijt*	dat gijl. *zijt*
zij *zijn*	dat zij *zijn*

Onvolmaakt voorledene tijd.

Enkelv.	Enkelv.
ik *was*	dat ik *ware*
gij *waart*	dat gij *waret*
hij, zij *was*	dat hij, zij *ware*
Meerv.	Meerv.
wij *waren*	dat wij *waren*
gijl. *waart*	dat gijl. *waret*
zij *waren*	dat zij *waren*

Volmaakt voorledene tijd.

Enkelv.		Enkelv.	
ik *ben*	*geweest*	dat ik *zij*	*geweest*
gij *zijt*		dat gij *zijt*	
hij, zij *is*		dat hij, zij *zij*	
Meerv.		Meerv.	
wij *zijn*		dat wij *zijn*	
gijl. *zijt*		dat gijl. *zijt*	
zij *zijn*		dat zij *zijn*	

Meer dan volmaakt voorledene tijd.

Enkelv.	Enkelv.
ik *was*	dat ik *ware*
gij *waart*	dat gij *waret*
hij, zij *was*	dat hij, zij *ware*
Meerv.	Meerv.
wij *waren*	dat wij *waren*
gijl. *waart*	dat gijl. *waret*
zij *waren*	dat zij *waren*
} *geweest*	} *geweest*

Toekomende tijd.

Enkelv.	Enkelv.
ik *zal*	dat ik *zoude*
gij *zult*	dat gij *zoudet*
hij, zij *zal*	dat hij, zij *zoude*
Meerv.	Meerv.
wij *zullen*	dat wij *zouden*
gijl. *zult*	dat gijl. *zoudet*
zij *zullen*	dat zij *zouden*
} *zijn*	} *zijn*

Gebiedende wijze.	Onbepaalde wijze.
zijt	Tegenw. tijd. *zijn*
hij *zij*	Voorl. tijd *geweest zijn*
zijt gijl.	Toek. tijd *zullen zijn*
dat zij *zijn*	

Deelwoorden.

Tegenw. tijd. *zijnde*
Voorl. tijd *geweest zijnde*
Toek. tijd *zullende zijn*

XVIII.

XVIII. LES.

Vervoeging van het hulpwoord WORDEN.

Aantoonende wijze.	Bijvoegende wijze.
Tegenwoordige tijd.	
Enkelv.	Enkelv.
ik *word*	dat ik *worde*
gij *wordt*	dat gij *wordet*
hij, zij *wordt*	dat hij, zij *worde*
Meerv.	Meerv.
wij *worden*	dat wij *worden*
gijl. *wordt*	dat gijl. *wordet*
zij *worden*	dat zij *worden*
Onvolmaakt voorledene tijd.	
Enkelv.	Enkelv.
ik *werd*	dat ik *wierde*
gij *werd*	dat gij *wierdet*
hij, zij *werd*	dat hij, zij *wierde*
Meerv.	Meerv.
wij *werden*	dat wij *wierden*
gijl. *werdt*	dat gijl. *wierdet*
zij *werden*	dat zij *wierden*

Vol-

Volmaakt voorledene tijd.

Enkelv.		Enkelv.	
ik *ben*	geworden	dat ik *zij*	geworden
gij *zijt*		dat gij *zijt*	
hij, zij *is*		dat hij *zij*	
Meerv.		**Meerv.**	
wij *zijn*		dat wij *zijn*	
gijl. *zijt*		dat gijl. *zijt*	
zij *zijn*		dat zij *zijn*	

Meêr dan volmaakt voorledene tijd.

Enkelv.		Enkelv.	
ik *was*	geworden	dat ik *ware*	geworden
gij *waart*		dat gij *waret*	
hij *was*		dat hij *ware*	
Meerv.		**Meerv.**	
wij *waren*		dat wij *waren*	
gijl. *waart*		dat gijl. *waret*	
zij *waren*		dat zij *waren*	

Toekomende Tijd.

Enkelv.		Enkelv.	
ik *zal*	worden	dat ik *zoude*	worden
gij *zult*		dat gij *zoudet*	
hij *zal*		dat hij *zoude*	
Meerv.		**Meerv.**	
wij *zullen*		dat wij *zouden*	
gijl. *zult*		dat gijl. *zoudet*	
zij *zullen*		dat zij *zouden*	

Ge-

Gebiedende wijze.	Onbepaalde wijze.
word	Tegenw. tijd. *geworden*
hij *werde*	Voorl. tijd. *geworden zijn*
wordt gijl.	Toek. tijd. *zullen worden.*
dat zij *worden.*	

Deelwoorden.

Tegenw. tijd. *worden*
Voorl. tijd. *geworden zijnde*
Toekom. tijd. *zullende worden.*

XIX. LES.

Vervoeging der Werkwoorden.

In de vervoeging der Werkwoorden moet men letten, of zij zijn *Gelijkvloeijënd*, *Ongelijkvloeijënd* of *Onregelmaatig.*

De *Gelijkvloeijënden* zijn in alle hunne vervoegingen aan geene verwisselingen van Wortelklinker onderworpen; zij neemen in den Onvolmaakt voorleden tijd, *TE* of *DE*, en in het voorleden Deelwoord *T* of *D* met het voorzetsel *GE*; als *Straffen*, *Straf*te *Gestraft*; *Leeren*, *Leer*de, Ge*leer*d.

De *Ongelijkvloeijënden* veranderen den Wortelklinker, en neemen in het voorleden Deelwoord *EN*; als *Slaapen*, *Sliep*, *Geslaap*en; *Schenken*, *Schonk*, *Geschonk*en.

De *Onregelmaatigen* zijn zulken, die geene der beide genoemde regels volgen, maar in een of ander opzicht 'er van afwijken; als *Gaan*, *Ging*, *Gegaan*; *Doen*, *Deed*, *Gedaan.*

Ver-

Vervoeging van het gelijkvloeijënd werkwoord STRAFFEN.

Aantoonende wijze.	Bijvoegende wijze.
Tegenwoordige tijd.	
Enkelv.	Enkelv.
ik *ſtraf*	ten zij dat ik *ſtraffe*
gij *ſtraft*	ten zij dat gij *ſtraffet*
hij, men, of zij *ſtraft*	ten zij dat hij, men, of zij *ſtraffe*
Meerv.	Meerv.
wij *ſtraffen*	ten zij dat wij *ſtraffen*
gijl. *ſtraft*	ten zij dat gijl. *ſtraffet*
zij *ſtraffen*	ten zij dat zij *ſtraffen*
Onvolmaakt voorledene tijd.	
Enkev.	Enkelv.
ik *ſtrafte*	mits dat ik *ſtrafte*
gij *ſtraftet*	mits dat gij *ſtraftet*
hij, men, of zij *ſtrafte*	mits dat hij, men, of zij *ſtrafte*
Meerv.	Meerv.
wij *ſtraften*	mits dat wij *ſtraften*
gijl. *ſtraftet*	mits dat gijl. *ſtraftet*
zij *ſtraften*	mits dat zij *ſtraften*
Volmaakt voorledene tijd.	
ik *heb geſtraft*, enz.	op dat *ik hebbe geſtraft*, enz.

Meer

Meer dan volmaakt voorledene tijd.

ik had *gestraft*, enz. och dat ik *hadde gestraft* enz.

Toekomende tijd.

ik *zal straffen*, enz. ik *zoude straffen*, enz.

Gebiedende wijze.

straf
hij *straffe*
straft gijl.
dat zij *straffen*

Onbepaalde wijze.

Tegenw. tijd *straffen*
Voorl. tijd *gestraft hebben*
Toek. tijd *zullen straffen*

Deelwoorden.

Tegenw. tijd *straffende*
Voorl. tijd *gestraft hebbende*
Toek. tijd *zullende straffen.*

XX. L E S.

Vervoeging of Tijdvoeging van het *werkwoord* ANDWOORDEN.

Aantoonende wijze. Bijvoegende wijze.

Tegenwoordige tijd.

Enkelv.

ik *andwoord*
gij *andwoordt*
hij, men, *of* zij *andwoordt*

Enkelv.

dat ik *andwoorde*
dat gij *andwoordet*
dat hij, men, of zij *andwoorde*

Meer

Meerv.	Meerv.
wij *andwoorden*	dat wij *andwoorden*
gijl. *andwoordt*	dat gijl. *andwoordet*
zij *andwoorden*	dat zij *andwoorden*

Onvolmaakt voorledene tijd.

Enkelv.	Enkelv.
ik *andwoordde*	dat ik *andwoordde*
gij *andwoorddet*	dat gij *andwoorddet*
hij, men, of zij *andwoordde*	dat hij, men, of zij *andwoordde*

Meerv.	Meerv.
wij *andwoordden*	dat wij *andwoordden*
gijl. *andwoorddet*	dat gijl. *andwoorddet*
zij *andwoordden*	dat zij *andwoordden*

Volmaakt voorledene tijd.

ik *heb geändwoord* dat ik *hebbe geändwoord*

Meêr dan volm. voorl. tijd.

ik *had geändwoord*, enz. dat ik *hadde geändwoord*

Toekomende tijd.

ik *zal andwoorden*, enz. ik *zoude andwoorden.*

Ge-

Gebiedende wijze.	Onbepaalde wijze.
andwoord gij	Tegenw. tijd. *andwoorden*
hij *andwoorde*	Voorl. tijd. *geändwoord hebben*
andwoordt gijl.	
dat zij *andwoorden*	Toek. tijd. *zullen andwoorden.*

Deelwoorden.

Tegenw. tijd. *andwoordende*
Voorl. tijd. *geändwoord hebbende*
Toek. tijd. *zullende andwoorden.*

Aanmerking. „ Alle gelijkvloeiënde werk„ woorden, het zij *Bedrijvenden*, het zij *On„ zijdigen*, worden op dezelfde wijze vervoegd, „ als *straffen* en *andwoorden*; — de *ongelijk„ vloeiënden* en de *onregelmaatigen*, maaken „ die veränderingen, welke in de XIX. Les „ zijn opgegeeven. Ten einde een werkwoord „ behoorlijk te vervoegen, hebbe men alleen „ acht te geeven op den *onbepaald voorledenen* „ tijd en het *voorleden deelwoord*; deezen wee„ tende, valt het vervoegen der werkwoorden „ zeer gemaklijk. — De Onderwijzer doe „ zijnen leerling één *gelijkvloeijënd* werk„ woord vervoegen, en hem opmerkzaam zijn „ op de veränderingen, die de laatste *letter„ greepen* ondergaan."

XXI. LES.

Vervoeging van een lijdend *en een* wederkeerig Werkwoord.

De Nederduitsche taal heeft eigenlijk geene *lijdende werkwoorden*, door een enkel woord uitgedrukt; zij worden gemaakt en vervoegd, met behulp van het hulpwoord *worden* en het voorleden *deelwoord* van een *bedrijvend werkwoord*. Zie Les XVIII.

Aantoonende wijze.	Bijvoegende wijze
Tegenwoordige tijd.	
Ik *word bemind*, enz.	dat ik *bemind worde*, enz.
Onvolmaakt voorledene tijd.	
Ik *werd gestraft*, enz.	dat ik *gestraft wierde*
Volmaakt voorledene tijd.	
Ik *ben geprezen geworden*, enz.	Dat ik *geprezen geworden zij*, enz.
Meer dan volmaakt voorledene tijd.	
Ik *was verzocht geworden*, enz.	Dat ik *verzocht geworden ware*, enz.
Toekomende tijd.	
Ik *zal bespot worden*, enz.	Dat ik *bespot zoude worden*, enz.

Ge-

Gebiedende wijze.	Onbepaalde wijze.
Word of *zijt geacht*, enz.	Tegenw. tijd. *Bemind worden*, enz.

Deelwoorden.

Tegenw. tijd. *gestraft wordende.*
Voorl. tijd. *gestraft geworden zijnde.*
Toek. tijd. *zullende gestraft worden.*

De *wederkeerige werkwoorden*, worden gevormd door een *bedrijvend werkwoord*, met bijvoeging van het wederkeerig vóórnaamwoord *zich*; als: *zich bezeeren*, *zich snijden* enz. Men vervoegt dezelven, even als de *bedrijvende* en *onzijdige werkwoorden*, met bijvoeging van de wederkeerige vóórnaamwoorden, *Mij*, *U*, *Zich*, *Ons*.

Aantoonende wijze.	Bijvoegende wijze.
	Tegenwoordige tijd.
ik *bezeer* MIJ	dat ik MIJ *bezeere*
gij *bezeert* U	dat gij U *bezeeret*
hij of zij *bezeert* ZICH	dat hij of zij ZICH *bezeere*
wij *bezeeren* ONS	dat wij ONS *bezeeren*
gijl. *bezeert* U	dat gijl. U *bezeeret*
zij *bezeeren* ZICH	dat zij ZICH *bezeeren.*
	Onvolmaakt voorledene tijd.
Ik *bezeerde* MIJ, enz.	dat ik MIJ *bezeerde.*

Volmaakt voorledene tijd.

ik heb MIJ *bezeerd*, enz. | dat ik MIJ *hebbe bezeerd*, enz.

Meer dan volmaakt voorledene tijd.

ik had MIJ *bezeerd*, enz. dat ik MIJ *bezeerd hadde.*

Toekomende tijd.

ik zal MIJ *bezeeren*, enz. | dat ik MIJ *zoude bezeeren*, enz.

Gebiedende wijze. | Onbepaalde wijze.

bezeer U | Tegenw. tijd. ZICH *bezeeren.*
hij of zij *bezeere* ZICH | Voorl. tijd. ZICH *bezeerd hebben.*
bezeert U
dat zij ZICH *bezeeren.* | Toekom. tijd. ZICH *zullen bezeeren.*

Deelwoorden.

Tegenw. tijd. ZICH *bezeerende.*
Voorl. tijd. ZICH *bezeerd hebbende.*
Toek. tijd. ZICH *zullende bezeeren.*

XXII. LES.

Over de onperfoonlijke *Werkwoorden, en eenige aanmerkingen op de Werkwoorden in het algemeen.*

De *onperfoonlijke werkwoorden* worden, door alle tijden, alleen in den derden perfoon vervoegd; hun onderfcheidend kenmerk is dit, dat zij

zij in plaats van de Persoonlijke Vóórnaamwoorden HIJ, ZIJ of MEN, het *onzijdig Persoonlijk Vóórnaamwoord* HET aanneemen. Zij duiden in het algemeen eene werking aan, die door een mensch niet kan gedaan worden. — Bij voorb. *regenen*, *hagelen*, *sneeuwen*, enz. — Zie hier hunne vervoeging, *het regent*, *het hagelde*, *het heeft gevrooren*, *het had gesneeuwd*, *het zal waaiën*, *dat het regene*, *dat het waaide*, *of woei*, *dat het hebbe gevrooren*, *dat het hadde gehageld*, *het zoude sneeuwen*.

Van denzelfden aart zijn dan ook de woorden: *spijten*, *berouwen*, en dergelijken, wanneer zij in den volgenden zin genomen, en met het vóórnaamwoord HET vervoegd worden; b. v. Het *spijt mij*, het *berouwde u*, het *heeft ons vermaakt*, het *had hen verveeld*, het *zal hen bedroeven*, *dat* het *mij niet spijte*, *ach! dat* het *u nooit berouwde*, enz.

Veelen der Werkwoorden zijn te samen gesteld, 1. Uit een *Zelfstandig Naamwoord* en een *Werkwoord*; 2. Uit een *Bijwoord* en een *Werkwoord*. 3. Uit een *Voorzetsel* en een *Werkwoord*.

Van het eerste soort zijn, *dankzeggen*, *raadgeeven*, enz.

Van het tweede soort zijn, *weldoen*, *wakker maaken*, *voortgaan* enz.

Van het derde soort zijn *aánzeggen*, *toegeeven*, enz. ook *bedekken*, *geleiden*. enz.

Sommigen deezer samengestelde Werkwoorden zijn weder scheid- of onscheidbaar. — Men noemt de zoodanigen *scheidbaar*, tusschen de-

welken men het woordjen *te* kan plaatsen —; en *onscheidbaar*, die, tusschen dewelken men zulks niet kan doen, b. v.

Scheidbaar, zijn *dankzeggen*, *toegeeven*, om dat men zeggen kan *dank-te-zeggen*, *toe-te-geeven*.

Onscheidbaar, zijn *bedekken*, *geleiden*, om dat men niet zeggen kan *be-te-dekken*, *ge-te-leiden*.

In de vervoeging der *scheidbaare te samengestelde werkwoorden*, komt het naam- bijwoord of voortzetsel, als de niet te samengestelde tijden, achter het werkwoord, b. v. *Ik zeg dank*, *gij geeft toe*; komende in de vervoeging met de voorgaande genoegzaam overëen.

Maar de *onscheidbaaren* maaken altijd met het Werkwoord één woord uit, b. v. *Ik bedek*, *gij geleidt*.

Het gebeurt somtijds, dat een *samengesteld* Werkwoord zoo wel *scheidbaar* als *onscheidbaar* is: doch als dan zijn het woorden van verschillende betekenis, b. v.

Onscheidbaar.	*Scheidbaar.*
Voldoen, iemand betaalen, *ik voldoe*, *ik voldeed*.	*Voldoen*, iets, dat niet vol is, aanvullen, *ik doe vol*, *ik deed vol*.
Onderhouden, voor de instandblijving van iets zorgen, *ik onderhoud*, *ik onderhield*, enz.	*Onderhouden*, iets beletten boven te komen, *ik houd onder*, *ik hield onder*, enz.

En op deeze woorden moet men naauwkeurig acht geeven, om zich niet verkeerd uit te drukken.

XXIII.

XXIII. LES,

Over de Deelwoorden.

DEELWOORDEN, zijn woorden, die, van een werkwoord afgeleid, de *werking* of het *lijden* van een perſoon, of zaak, te kennen geeven, en kunnen derhalven als toevoeglijke naamwoorden beſchouwd worden; b. v. *Ik ging*, WANDELENDE, *naar mijne buitenplaats*, *zag de beestjens in 't veld*, die HUPPELENDE *en* SPRINGENDE *voor mij heen weidden; verder voortgegaan zijnde, hoorde ik de vogeltjens*, *die*, ZINGENDE *en* KWEELENDE, *mij vervrolijkten*; — *en eindelijk wierd ik door mijne beminde*, BEGROET, OMHELSD, *en op eene aangenaame ververſching* ONTHAALD.

Uit deeze vertelling, kan men de *bedrijvende* en *lijdende*, of anders gezegd de *tegenwoordige* en *voorledene deelwoorden*, zeer gemakkelijk onderſcheiden.

De Deelwoorden als toevoeglijke Naamwoorden beſchouwd, kunnen, even als deeze laatſten, bij een zelfſtandig naamwoord gevoegd, verboogen worden, en veränderen in *geſlacht*, *getal* en *naamval*, b. v.: *een* BEMIND *man*, *eene* GELIEFDE *vrouw*, *een* GESTRAFT *kind*, *een* VERMOEID *reiziger*, *eene* GEWENSCHTE *zaak*, *een* GEZADELD *paard*, VERMAARDE *mannen*, HIJGENDE *osſen*; — *ik heb onlangs eenen* VERMOEIDEN *reiziger geherbergd.* —

De Deelwoorden worden dus verboogen als de Bijvoeglijke Naamwoorden. En uit deeze verbuiging kan men ook altijd weeten, of men het Deelwoord met een D of T moet fluiten: want, vermits men in het *Vrouwlijke* en ook in het *Meervouwige* achter de D of T eene E moet voegen, zoo regelt dat van zelve de fpelling; immers zal men niet zeggen *beminte*, *beftrafde*, *vermoeite*, enz. dat zoude al te ftrijdig en wanluidend tevens zijn.

Lijst van Werkwoorden, om, ter verdere oefening, te vervoegen, waar van hier vóór gefproken is. Dezelve is in drie kolommen verdeeld: de eerfte kolom toont de *onbepaalde wijze* der Werkwoorden aan; — de tweede kolom den *onvolmaakt voorledenen tijd;* en de derde kolom de *deelwoorden.*

Onbep. wijze.	*Onv. voorl. tijd.*	*Deelwoorden.*
tellen	telde	geteld
braaken	braakte	gebraakt
dooden	doodde	gedood
praaten	praatte	gepraat
belooven	beloofde	beloofd
wenfchen	wenschte	gewenscht
wedden	weddede of wedde	gewed
zetten	zettede of zette	gezet
bouwen	bouwde	gebouwd
zouten	zoutte	gezouten

laa-

laaden	laadde	gelaaden
leiden	leidde	geleid
lijden	leed	geleeden
lijmen	lijmde	gelijmd
ſnuiten	ſnoot	geſnooten
bieden	bood	gebooden
verliezen	verloor	verlooren
vinden	vond	gevonden
ſmelten	ſmolt	geſmolten
geeven	gaf	gegeeven
geneezen	genas	geneezen
ſlaapen	ſliep	geſlaapen
draagen	droeg	gedraagen
ontvangen	ontving	ontvangen
loopen	liep	geloopen
roepen	riep	geroepen
breeken	brak	gebrooken
werpen	wierp	geworpen
denken	dacht	gedacht
brengen	bragt	gebragt
koopen	kocht	gekocht
zoeken	zocht	gezocht
ſterven	ſtierf	geſtorven
aandoen	*Ik* deed aan	aangedaan
zich aankleeden	*Ik* kleedde mij aan	aangekleed
zich inbeelden	*Ik* beeldde mij in	ingebeeld
regenen	regende	geregend
dooiën	dooide	gedooid

Als men nu de eerſte kolom beſchouwt, zal het ſchijnen, dat men zoo veele voorbeelden niet noodig hebbe; — maar be-

schouwt men de tweede en derde, dan zal men weldra de noodzaaklijkheid van veele voorbeelden bespeuren; in den eersten opslag niet vermoedende, dat 'er zoo veele afwijkingen in de werkwoorden plaats hebben; en zal men dus zien, dat de lijst, ter handleiding en oefening, niet te groot is.

XXIV. LES.

Van de onveränderlijke woorden.

Nu zijn er nog vier soorten van woorden of *taaldeelen* op te merken, als het BIJWOORD; VOEGWOORD; het VOORZETZEL, en het TUSSCHENWERPSEL. Deeze woorden of *taaldeelen* zijn *onveränderlijk*, dat is, zij kunnen niet verboogen worden, even gelijk de zelfstandige of bijvoeglijke naamwoorden; — behalven eenige *Bijwoorden*, en wel die, welken veel op de bijvoeglijke naamwoorden gelijken; de zoodanigen worden door de trappen van vergelijking veränderd; bij voorbeeld: *Ik schrijf* GOED; *Gij schrijft* BETER; *Hij schrijft het* BEST. — JAN *spreekt* WIJSLIJKER *en* DIRK *spreekt het* WIJSLIJKST. —

Om nu de *bijwoorden* te onderscheiden, heeft men maar op te letten, dat, gelijk de *bijvoeglijke* Naamwoorden dienen, om de hoedanigheid der *zelfstandige* Naamwoorden aanteduiden, en uit dien hoofde altijd met elkander gepaard gaan, even zoo de *bijwoorden* ook dienen, om aante-dui-

duiden, *hoedanig*, *wanneer*, en *waar* iets verricht of bedreeven wordt; en dus, om die zelfde reden, ook altijd van een werkwoord vergezeld zijn.

De *voorzetsels* dienen voornaamelijk, om de betrekking, welke twee dingen of zaaken tot elkander hebben, aan te duiden; bij voorb. *voor* de deur, *achter* de kerk, ik lees *met* vrucht, enz.

De voorzetsels hebben altijd een Naam- of Werkwoord achter zich, hetwelk in den tweeden, derden, vierden, of zesden naamval staat; daaröm onderscheidt men de voorzetsels naar den naamval bij denwelken zij komen.

De *voegwoorden* dienen voornaamelijk, om de betrekking van de eene reden op de andere aanteduiden; — zij zijn de draaden, welke de eene reden aan de andere knoopen; b. v. *en*, *ook*, *nog*, *maar*, *want*, *offschoon*, *alhoewel*, *dewijl*, *naardien*, *indien*.

Men verdeelt de voegwoorden naar hunne betekenis; als, *samenbindende*, *verhaalende*, *voorwaardelijke*, enz.

De *tusschenwerpsels* dienen alleen om zekere gewaarwordingen, en aandoeningen der ziel uitedrukken; als: *ach! ai! ô! holla! helaas!* enz.

Daar in de eerste Les, onder anderen, gezegd is, dat, om de Nederduitsche Taal goed te spellen en te schrijven, men een toereikend denkbeeld van de verbuiging en vervoeging moest hebben: En dit nu, ter aanleiding tot verdere oefening, genoegzaam, gegeeven is — kan men, met vrucht, overgaan om de woorden *juist* te leeren spellen: ten dien einde volgt hier eerst eene aanwijzing van het gebruik van iedere letter in

in het bijzonder; als dan die van het gebruik der buigbaare of veränderlijke, en zulks, zoo door haare overëenkomst *met* en betrekking *tot* elkander, als door de beheersching, die zij *over* elkander hebben. —

Om nu over het gebruik van iedere letter in het bijzonder te handelen, is het eigenäartig, dat A de eerste zij, met dewelke men beginne: doch vooräf zij men indachtig, dat in de volgende lessen, over het gebruik der letteren, alleen over de spelling van zoodanige woorden wordt gehandeld, waarvan de *uitspraak* bijna gelijk is: maar die in de *spelling* en *betekenis* verschillen.

XXV. LES.

Over de Letter A.

Met ééne A spelt men in het meërvouwige alle woorden, die in het *enkelvouwige* met éénе A gespeld worden; b. v.

paden afgeleid van het enkelv. *pad*
bladen ——————————— *blad*
vaten ——————————— *vat*

als mede *vader*, *kabel*, *fabel* enz. om de kortheid te betrachten.

Met twee A A spelt men in het meërvouwige alle woorden, die in het enkelvouwige met twee A A gespeld worden, b. v.

maa-

maaken	Afgeleid van de enkelvouwige woorden	*maak*
zaaken		*zaak*
daaden		*daad*
braaden		*braad*
praaten		*praat*
laaven		*laaf*

En sommige woorden spelt men niet alleen naar afleiding uit het enkelvouwige; — maar men let ook op de verschillende betekenis; b. v.

dagen	Als het in het *Enkelvouwige* afgeleidwordt van, of be-betekent	*dag*
dalen		*dal*
raden		*rad*, *wiel*
namen		*nam*
gaven		*gaf*
zagen		*zag*
wagen		*rijtuig*
laken		*wollenstof*
graven		*graf*
amen		*slotwoord van een gebed.*

daagen	Als het in het *Enkelvouwige* afgeleidwordt van, of betekent	*ik daag*
daalen		*daal*
raaden		*raad*
naamen		*naam*
gaaven		*gaaf*, *gift*
zaagen		*zaag*
waagen		*waag*
laaken		*laak*
graaven		*graaf*
aamen		*wijn- of andere vochtmaaten*

Ee-

Eenigen van deeze bovenftaande woorden hebben ook nog eene nadere betekenis, b. v. het woord *waagen* kan ook betekenen, die plaatfen daar gewoogen wordt, zoo als 'er in *Amfteldam* drie zijn: doch men fpreekt hier van zelden in het meervouwige.

Graaven, kan betekenen, een kuil, graf of graft maaken; ook kan het menfchen van zekeren rang, of vermogen, en gezag aanduiden.

Zaagen, kan betekenen hout *zaagen*, of ook wel werktuigen, om te zaagen: doch zulke woorden kan men gemaklijk uit den famenhang der reden begrijpen, vermits 'er maar weinigen van dien aart zijn.

XXVI. L E S.

Over de Letters E *en* I.

De letter E heeft drieërlei geluid of uitfpraak; als 1. helder, 2. dof, of zacht, en 3. lang, of zwaar.

E is helder in *vel*, *melk*, *zelf*, *zet*, *net*, enz.

E is dof of zacht in *zadel*, *fabel*, *aarde*, *bedrijf*, enz.

E is lang of zwaar in *Eva*, *Lea*, *Eland*, enz. — En in de volgende woorden, hoort men het onderfcheiden geluid zeer duidelijk, *verzegeld geld*, — hij *zendt gezegend* brood.

Dan moet men ook in het gebruik van één E of twee EE weder letten op de afleiding, of verfchillende betekenis, zoo als bij de letter A geleerd is, b. v. men fchrijft:

Smee-

ſmeeden	Als deeze woorden in het *Enkelvouwige* afgeleid worden van, of betekenen	*ſmeed*
ſmeeken		*ſmeek*
geeven		*geef*
ſpeelen		*ſpeel*
gebeden		*gebed*
ſchepen		*ſchip*
ſteden		*ſtad.*

Maar de volgende woorden verſchillen in betekenis, — en in uitſpraak, te weeten:

bedelen	. . . .	*aelmoes, vraagen*
bedeelen	. . . .	*giften geeven*
bekeren	. . . .	*uit bekers drinken*
bekeeren	. . . .	*van een ſlecht tot een goed gedrag overgaan*
beteren	. . . .	*beter worden*
beteeren	Betekent of wordt afgeleid van	*met teer beſtrijken*
beving		*van bevangen*
beeving	. . . .	*ſchudding*
beken	. . . .	*bekennen*
beeken	. . . .	*water beeken*
bevelen	. . . .	*van bevel*
beveelen	. . . .	*gebieden*
wezen.	. . . .	*aangezicht.*
weezen	. . . .	*weezen* of *zijn* of *weeskinderen.*

Ten aanzien van de letter I. heeft men drie bijzonderheden optemerken, als: 1. dat zij kort van

van geluid is in de woorden *zich*, *nicht*, *zift*, *zilver*, *timmer*, *bitter*, en in alle woorden of lettergreepen, waar zij de laatste letter niet is: — maar lang als zij de laatste letter in eene Lettergreep is, b.v. in *Ma-ri-a*, *I-ta-li-ën*, *Da-ni-ël*, *Di-a-na*, enz.

2. Dat zij in woorden van lange uitspraak niet door zich zelve, maar door de letter E verlengd wordt: b. v. *tien*, *zien*, *mieren*, *liegen*, *bedriegen*, enz.

3. Dat men naauwkeurig moet opletten, om haar niet met den *Medeklinker* J te verwarren; vermits het onderscheid zeer groot is: als blijkt uit de woorden *Isaäc* en *Jacob*.

XXVII. LES.

Over de Letter O *en* U.

De letter O heeft drieërlei klank: als *helder*, *dof*, en *lang*, of wel *hoog* of *zwaar*.

O is helder, in *stof*, *kok*, *hol*, *golf*, *volk*, *kop*, *vos*, *zot*, enz.

O is dof, in *mof*, *bok*, *vol*, *wolf*, *wolk*, *schop*, *bos*, *bosch*, *bot*, enz.

O is lang, hoog of zwaar, als zij even als A en I eene lettergreep sluit; men zie dit in de woorden *o-ven*, *bo-ven*, *go-den*, *mo-gen*, *mo-len*, *zo-mer*, *vo-gel*, enz.

Vervolgens spelt men, door afleiding uit het enkelvouwige, de volgende woorden, aldus:

boo-

boomen *hooren* *knoopen* *loopen* *rooken* *goden* *oorlogen*	Afgeleid van het Enkelvouwige	*boom* *hoor* *knoop* *loop* *rook* *God* *oorlog.*

De volgende woorden verschillen in spelling en in betekenis:

Slooten, komt van *sloot* of *graft.*
Sloten —. van *slot.*
Looten, betekent *lot* werpen.
Loten, komt van *lot*, *scheut.*
Kooper, betekent een die koopt.
Koper, is een bekend metaal.
Zoo, betekent *dus* of *aldus.*
Zo —— *indien* of *als.*
Zoó, is eene Zode gras, enz.

'Er zijn ook nog woorden, die even eens gespeld; doch verschillend uitgesprooken worden, want *dol* betekent krankzinnig, *dól* een roeipen; *bol* betekent zacht of hoog, *ból* eene kloot; *bot* betekent onscherp, of ook een visch; *bót* geeven, betekent ruimte vieren.

In deeze woorden is het nuttig, dat men de scherpe *o* dus tekene (*ó*), om het wangeluid in het leezen weg te neemen.

De letter U is kort van uitspraak in de woorden *lub*, *dubbel*, *vullen*; lang van uitspraak als zij op zich zelve alleen staat; — en door afleiding uit het enkelvouwige spelt men *muuren*, *duuren*, van *muur* en *duur*. —

Ook moet men opletten, om de letter U

niet met het bezitlijk vóórnaamwoord UW te verwarren: want hoewel de klank in de uitspraak bijna gelijk is, verschilt de betekenis zeer veel, gelijk hierna geleerd zal worden.

XXVIII. LES.

Over de Y, IJ en EI.

Van de letter Y heeft men drie zaaken op te merken als:

1. Dat de oprechte Y geene Nederduitsche maar eene vreemde letter is: ——— en daarom ook niet dan in vreemde woorden mag gebruikt worden, als in *Cyrus*, *Syllabe*, *Synode*, *Cyprus*, *Yvoor*, *Egypte*, *Hyssop*, *Pyrrus*, *Pyramide*, en dan klinkt zij als of 'er stond *Cirus*, *Egipte*, *Sinode*, *Hisfop*, *Ivoor* enz. ———

2. Dat de IJ, welke in het Nederduitsch gebezigd en voor eene letter deezer taale aangetekend wordt, zoo zeer geen Klinkletter, als wel eene verlengde I is, en dus als twee II behoorde geschreeven en uitgesprooken te worden; b. v. *miin* in plaats van *mijn*, *ziin* in plaats van *zijn*: Doch men keurt deeze schrijfwijze te recht af, om dat dezelve te ligt aanleiding geeft, om de twee II met de U te verwarren; het is om deeze reden, dat men wel de twee I behoudt: doch de tweede wat langer, en als een J schrijft, hetwelk deeze gedaante (ij, IJ) maakt.

In

In ſommige oorden van ons Vaderland (zoo als in de Departementen *Gelderland* en *Overijſſel*) behoudt men de oorſpronglijke klank deezer verdubbelde I, in de uitſpraak; ſpreekende men daar, b. v. de woordjens *mijn* en *zijn* uit, als *mien* en *zien*.

§. Dat, vermits deeze letter bijna overäl in ons Vaderländ, als *ei* wordt uitgeſprooken, men naauwkeurig behoort opteletten, dät men de IJ dan ook niet met EI verwarre.

Ten einde hier voor zorge te draagen, lette men op den volgenden regel, om IJ wel te gebruiken.

Met IJ ſchrijft men

1. Alle Werkwoorden, die den klank in den Voorledenen tijd verliezen, en veranderen in EE, b. v.

bedrijven	Waar van in den voorledenen tijd komt	ik bedreef
blijven		gij bleeft
drijven		hij dreef
grijpen		wij greepen
kijken		zij keeken
lijden		ik leed
nijgen		zij neeg
ontbijten		wij ontbeeten
prijzen		wij preezen
rijden		zij reeden
ſchrijven		ik ſchreef
wijten		hij weet of verweet
zwijgen		zij zweeg.

2. Schrijft men met IJ die woorden, welke (hoewel in den Voorledenen tijd den klank be-

behoudende) van *Naamwoorden* zijn afgeleid.

Voorbeelden.

bedijken	Afgeleid van de Naamwoorden	dijk	In den Voorledenen tijd	bedijkte
benijden		nijd		benijdde
gijzelen		gijzeling		gijzelde
kwijlen		kwijl		kwijlde
lijmen		lijm		lijmde
lijnen		lijn		lijnde
ſpijzen		ſpijs		ſpijsde
verrijken		rijk		verrijkte
verwijden		wijd		verwijdde

XXIX. LES.

Vervolg der voorgaande.

Ter voorkoming deezer ſtraks gezegde verwarring, maake men zich ook bekend met den volgenden regel, om EI wel te gebruiken.

Met EI ſchrijft men:

1. Alle *Werkwoorden*, die den klank in den Voorledenen tijd behouden, b. v. als men van *eiſchen* ſpreekt in den Voorledenen tijd, dan zegt men, ik *eischte* en niet ik *eesch*.

Voor-

Voorbeelden tot oefening.

arbeiden	Deeze woorden met EI, omdat zij in den Voorledenen tijd hunnen klank van EI behouden, en men zegt dus	ik arbeidde
bereiden		ik bereidde
dreigen		gij dreigdet
eindigen		gij eindigdet
leiden		hij leidde
peilen		zij peilde
reiken		men reikte
spreiden		wij spreidden
veinzen		gij veinsdet
zeilen		zij zeilden.

2. Alle Naamwoorden, die in *heid* en *lei* eindigen, als *wijsheid*, *maatigheid*, *gerechtigheid*, *betaamlijkheid*, enz. —— *Allerlei*, *geenerlei*, *drieërlei*, enz.

Men zal met nut het volgend lijstjen van woorden, die in de meeste oorden van ons Vaderland (*), schijnbaar althans, gelijkluidend zijn in de uitspraak, doch in betekenis verschillen, ter oefening kunnen raadpleegen. De verschillende betekenis deezer woorden wordt door de spelling onderscheiden. — Dezelve zijn:

Woor-

(*) In het Departement *Friesland* weet men door de uitspraak deeze woorden zeer wel van elkander te onderscheiden. Het geschiedt, ten naasten bij, door achter de *i* van *ei*, nog de doffe klank van eene *e* te voegen, na genoeg als of men *eie* uitsprak.

Woorden met IJ.	*Woorden met* EI.
vijlen, betekent ijzer ſcherp of glad maaken.	veilen, betekent verkoopen.
lijden, bet. verdraagen.	leiden, bet. iemand geleiden.
mijden, bet. zoo veel als ontwijken.	meiden, bet. vrouwlijke Dienstboden.
pijlen, bet. ſchiet of vuurpijlen.	peilen, bet. diepte meeten.
verrijken, bet. zijne bezittingen met geld of goed vermeerderen.	verreiken, bet. te hoog of te wijd reiken.
nijgen, bet. eene buiging maaken met de knieën.	neigen, bet. tot iets geneegen zijn.
rijzen, bet. in de hoogte gaan.	reizen, bet. zich van de eene plaats naar de andere begeeven.
berijden, bet. op een paard of ander dier te rijden	bereiden, bet. gereed maaken.
bijten, met de tanden.	Voorl. tijd. ik beet enz.
bijten, gaten in het ijs maaken.	Voorl. tijd. ik bijtte; om dat het afgeleid wordt van het zelfſtandig Naamwoord *bijt*.

XXX. LES.

Over de Medeklinkers in het algemeen, en de letters B, P *en* D, T. *in het bijzonder.*

Daar ten aanzien van het gebruik van sommige medeklinkers, geen twijfel in het geheel be-

ſtaat,

ſtaat, aangezien men dezelven door de uitſpraak gemaklijk kan onderſcheiden, is het niet noodig, hier, over deeze letteren handelende, bij allen dezelven ſtil te ſtaan; immers 'er beſtaat geen kunst in het wel en goed gebruiken van de K, L, M, N, R, of W? ———

Eenige van dezelven vereiſchen, echter, eene nadere overweeging, ten einde men derzelver gebruik en dienst duidelijk leere bevatten. Het zijn die, welke men onderſcheidt in *zachte* en *ſcherpe* medeklinkers, of die men ook wel *verwante* letters is gewoon te noemen.

En dat zijn dan die *Medeklinkers*, welke veel met elkander overëenkomen in de uitſpraak, en nogthans veel verſchillen in de betekenis der woorden als B en P; — D en T; — G en CH; — V en F; — Z en S, waar van de eerſten zacht en de laatſten ſcherp zijn. —

Om nu omtrent het gebruik der zachte en ſcherpe medeklinkers zeker te zijn, lette men op de volgende regelen:

1. Op de uitſpraak; — 2. op de afleiding uit het meêrvouwige, en 3. op de verſchillende betekenis. Het een en ander zal hier het best door het opgeeven van voorbeelden bevat worden.

Het gebruik van B of P, aan *het begin* van een woord of lettergreep, wordt gemaklijk door de uitſpraak beſlischt, b. v. *baal* of *paal*, *best* of *pest*; — en aan *het einde* van een woord of eene lettergreep wordt het gebruik door uitſpraak, afleiding, of verſchillende betekenis beſlischt b. v.

Met B ſluit men *Krab* van Krabben.
Slab van Slabben.

Met P ſluit men *meekrap* van meekrappen.
Slap van Slappe.

 Kreb

Kreb betekent paardenkreb.
Tob van Tobben.
Schub van Schubben.

Krip betekent zeker Rouwgaas.
Top van Toppen.
Schop van Schoppen, enz.

D en T zijn ook gemaklijk door de uitspraak te onderscheiden, als een woord of eene lettergreep daar mede begint; b. v. *dak* of *tak*, *dier* of *tier*, *dollen* of *tollen* enz. Doch, om zeker te zijn, of een woord of eene lettergreep, met D dan wel met T behoort geslooten te worden, heeft men noodig te letten:

1. Op de afleiding b. v.

	Moet men schrijven, en niet	om dat het afgeleid wordt van, of het enkelvouwig is van
hand,	hant;	handen.
goed,	goet;	goede.
oud,	out;	oude.
graad, *meetkundige afdeeling; eigenlijk woord van Latijnschen oorsprong.*	graat;	graaden.
graat, *been van eene visch.*	graad;	graaten.
nood, *verlegenheid.*	noot;	nooden.
noot, *regelteeken in de toonkunst.*	nood;	nooten.

laad,

laad, *de gebiedende wijze van het Werkwoord* laaden, *opleggen*	Moet men schrijven, en niet	laat;	om dat het afgeleid wordt van, of het enkelvouwig is van	laaden
laat, *gebiedende wijze van het hulpwoord* laaten, *of het Werkwoord* laaten, toelaaten, *of* laaten, aderlaaten.		laad;		laaten
				enz.

2. Op de verschillende betekenis: want
Aard bet. eene stof, daar men in zaait.
Aart —— inborst of geneigdheid.
Wand —— de muur.
Want —— een handschoen, of redegeevend woord, enz.

De letters D en T zijn ook van eenen bijzonderen dienst bij het *vervoegen* der werkwoorden, en strekken daar in ter aanwijzing van de verschillende *tijden*. De volgende les bevat daar toe eenen aanwijzenden regel.

XXXI. L E S.

Vervolg der voorgaande over de letteren D *en* T.

De T is altijd een sluitletter, dat is, wordt aan het eind des woords gebruikt, in de woorden van den tweeden en derden persoon des tegenwoordigen tijds, in het enkelvouwige, en van den tweeden persoon daar van in het meervouwige. Hij is dit in den tweeden persoon enkel- en meêrvouwig, van den onvolmaakt voorledenen tijd; en in de gebiedende wijze in het meêrvouwige.

Ter opheldering dienen de volgende voorbeelden, duidelijkheidshalve genomen van werkwoorden, hier voor reeds tot voorbeelden van vervoeging, of tijdvoeging gegeeven.

Men bepaale zich tot de werkwoorden *vertellen* en *beminnen*. Men ziet, dat men. 1. in den *tegenwoordigen tijd* den *tweeden* en *derden* persoon van het meêrvouwige dan met T sluit, als: *gij*, *hij*, *zij*, of *men vertelt* of *bemint*. 2. In den *onvolmaakt voorledenen tijd* alleen den *tweeden* persoon als enkelv. *gij*, en meêrvouwig *gijl. verteldet*, *bemindet*. 3. In de gebiedende wijze alleen in het meervouwige: want in het enkelvouwige is het *vertel*, of *bemin*; doch in het meêrvouwige *vertelt*, *bemint*, b. v. JAN *vertel* of *bemin* mij; kinderen *vertelt*, *bemint* mij, ons, hem, hen, haar.

Het Deelwoord sluit men altijd met D, als *ik heb*, of *had* VERTELD, BEMIND, GEVRAAGD

VRAAGD enz. Deeze spelling gaat bestendig zeker in alle werkwoorden, welke geen *t* of *d* in de *onbepaalde* wijze hebben, behalven in sommige Deelwoorden, die welluidenheidshalve eene T eischen; zoo als men ziet in het werkw. *straffen;* want daar wordt het Deelwoord met T gesloten: doch, wanneer men slechts eene E achter het *Deelwoord* voegd wijst dit den weg als van zelve, dat men daar geen D gebruiken moet; gelijk in de 23. Les, bij de Deelwoorden reeds geleerd is.

Wat de spelling met DT aangaat, die vloeit uit dezelfde regelen voort, en wordt alleen veroorzaakt als 'er in de werkwoorden ééne D in de *onbepaalde* wijze is, b. v. *gij*, *hij*, *zij* of, *men andwoordt*, *vindt*, *wordt*, *houdt*, *doodt*, enz. in den tegenwoordigen tijd, en, *gij vondt*, *gij wierdt*, *gij hieldt*, enz. in den onvolmaakt voorledenen tijd, komende van de *onbepaalde* wijze *andwoorden*, *vinden*, *worden*, *houden*, *dooden*; en wanneer men twijfelt, of men noodig hebbe de T te gebruiken, neeme men ter beproeving, een werkwoord, in welks *onbepaalde* wijze geen D noch T gevonden wordt gelijk b. v. *loopen*, *beminnen*, *vertellen*, en vergelijke dat met zoodanig een, in welks *onbepaalde* wijze D of T voorkomen, zoo als *lijden*, *bieden*: en bevindende, gelijk men zal, dat in den tegenwoordigen tijd, in den tweeden en derden persoon enkelvouwig, en den tweeden meervouwig, gelijk hier voor gezegd is, de T noodig is, zal men opmerken dezelve in die laatst genoemde woorden aldaar ook niet te kunnen missen. — Immers, men zal niet kunnen zeggen, ...

gij

gij
of } vertel: maar vertelt
hij

hij
of } loop ——— loopt
gij

hij
of } bemin: ——— bemint
gij

En dus ook niet

hij
of } lijd: maar lijdt
gij

hij
of } bied: ——— biedt,
gij

en zulks; om dat de D zoo veel is als een wortel-letter; welke oirspronglijk tot het woord behoort: maar de T in die woorden dient, juist, om den tweeden en derden persoon onderscheidenlijk aantewijzen. — en zoo vervolgens.

XXXII. LES.

Nadere aanwijzing van het bijzonder en verschillend gebruik van DD, *en* TT.

Twee DD of TT, gebruikt men in den *onvolmaakt voorledenen* tijd van die werkwoorden, welke in de *onbepaalde* wijze reeds ééne D

D of T hebben, en haaren klank in den *voorledenen* tijd behouden, gelijk men ziet in de werkwoorden *andwoorden* en *haaten:* — want wanneer men zich in den *tegenwoordigen tijd* wil uitdrukken, gebruikt men flechts *éène d* of *t* b. v. *wij andwoor-den* , *wij haa-ten* enz. dus betekent éène *d* of *t*; dat wij zulks dan, op dat zelfde tijdftip doen: maar in den *voorledenen* tijd gebruikt men twee DD of TT: b. v. *wij andwoord-den*, *zij haat-ten* enz.: dus betekenen twee DD of TT, dat zulks reeds gefchied is, en dat die tijd voorbij is.

Wanneer 'er in de *onbepaalde* wijze reeds twee DD of TT zijn, dan fchrijft men in den *tegenwoordigen* tijd: wij *red-den*, wij *vat-ten*, wij *zet-ten*, en in den *voorledenen* tijd: wij *reddeden*, wij *vatteden*, wij *zetteden* enz: ten zij de welluidenheid zulks verbiede, en dat de *voorleden* tijd reeds duidelijk uit den famenhang der reden blijke: dan fchrijft men, wel eens, even als in den *tegenwoordigen* tijd: b. v. *Toen wij gisteren langs de vest wandelden, viel 'er een man in het water; wij* VATTEN *hem bij zijnen rok;* REDDEN *hem uit het water; en* ZETTEN *hem op een' ftoel bij het vuur*, in plaats van, gelijk het nogthans behoort te zijn: wij *vatteden*, wij *reddeden*, wij *zetteden*.

Zie hier nog een algemeen voorbeeld, om het gebruik van de T wel te leeren onderfcheiden: *Gij* WORDT *van hem* BEMIND, *en daarom* RAADT *of* ZEGT *hij U: gij* MOET *goeden* MOED *houden, om uwen* VIJAND *te overwinnen; doch zonder* DEUGD DEUGT gij daar *niet toe*, — *Gisteren praatten wij te fa-*

ſamen; toen zeide hij: zie eens hoe die ZWEED ZWEET. *Ik* ANDWOORDDE *hem: dat komt, dat hij zoo* RAD *geloopen heeft, om dien* RAT *te vangen.*

XXXIII. LES.

Over de letters G *en* CH — V *en* F, *en inzonderheid over het onderſcheid tusſchen* G *en* CH.

Als men naauwkeurig op de uitſpraak let, dan hoort men duidelijk, dat *voegen*, *zeggen*, *jaagen* veel zachter uitgeſprooken worden dan *juichen*, *huichelen*, *lochenen* enz. daarom ſpelt men, door afleiding, *voeg*, *zeg*, *jaag* met G; en *juich*, *huichelaar* enz. met CH. — 'Er zijn ook woorden, die in *uitſpraak* bijna gelijk zijn: maar in *betekenis* verſchillen; als

agt een getal	*acht* van achten
dog of *dogge* een hond	*doch* redegeevend woord
digt geſlooten	*dicht* een vers of rijm
nog bijvoeging of vermeerdering	*noch* eene ontkenning
ligt, iets dat niet zwaar is	*licht* helder of klaar
geſlagt of gedood	*geſlacht* manlijk, of vrouwlijk
gelag of drinkgeld	*gelach* een vrolijk gejuich
wagt van wagten	*wacht* van waaken.
regt, het tegenovergeſtelde van krom	*recht* het geen billijk is.

En

En in het algemeen gebruikt men CH in alle woorden, die fcherp uitgefprooken worden b. v. *gedacht*. *kracht*, *nacht*, *wacht* enz: mits, dat de afleiding daar niet tegen ftrijde: want al zijn fommige woorden dan eens *fcherp* van uitfpraak, men moet de afleiding niet verwaarloozen, b. v. *magt* met *g*, want dat wordt afgeleid van *mogen*; *gebragt* van *brengen*; en meer anderen.

Eindelijk, CH wordt ook dikmaals als K uitgefprooken; doch niet anders, dan in woorden van Griekfchen afkomst als *Christus*, *Christoffel*, *Choor*, *Chaös*, en meer anderen, welke men dikwijls uitfpreekt en fchrijft *Kristus*, *Kristoffel*, *Koor*, *Kaös*, enz.

CH behoort als eene te famen geftelde letter onzer taale aangemerkt, en ook uitgefprooken te worden, dat is, met één en niet met twee klanken, of zelfklinkers; dus, CHe en niet Ce Ha, zoo als men de kinderen gewoonlijk laat fpellen.

De V en F worden het best onderfcheiden door te letten, wanneer men een woord zal uitfpreeken, of fchrijven,

1. Op de uitfpraak, als *vrouw*, *vraag*, *fraai*, *fontein*, enz.

2. Op de verfchillende betekenis als: *vaam* en *faam*, *vel* en *fel*, *vier* en *fier*, *vouwt* en *fout*, enz.

Op deze twee zaaken moet men zeer naauwkeurig acht geeven, of men zoude zich ligt vergisfen: want F wordt dikwijls zacht uitgefprooken, als het volgend woord met eene klinkletter begint, b. v. *lof en dank* leest men als of 'er ftond: *lovvendank*. — Integendeel klinkt de V fcherp, als 'er eene fcherpe medeklinker vooräf gaat: want men fchrijft *af-*

vaa

vaaren, *ont-vangen*, *ont-vonken*, *juf-vrouw*; en men leest als of die woorden met *f* gespeld waren, b. v. *affaaren*, *ontfangen* (*), *ontfonken*, *juffrouw*, het welk niet goed gespeld is; — daarom moet men wel letten op het woord, of de lettergreep alleen; en niet op een samengesteld woord, of eene reden.

Vervolgens stelt men tot eenen vasten regel, dat de V te zacht is, om een woord of eene lettergreep te sluiten, en daarom altijd met F in het enkelvouwige moet eindigen, waar men anders in het meêrvouwige de V moet gebruiken; b. v. *graf*, *brief*, *dief*, *schrijf* (†) enz.

XXXIV. L E S.

Over de Letters S *en* Z, C, Q *en* X.

Om de S en Z te onderscheiden moet men dezelfde regelen in acht neemen, als bij V en F geleerd zijn; dat is, dat men, om een woord te beginnen, moet letten:

1. Op de uitspraak, welke het meest al zeer duidelijk beslischt, of men S, dan Z moet gebruiken; b. v. in de woorden *Zuigen* en *Suiker*, *Zolder* en *Sollen*, *Zingen* en *Sissen*.

2. Op

(*) Sommigen hebben wel de gewoonte dit woord dus te schrijven naar den klank: doch het deugt niet, dewijl het van *vangen* komt en de V dus oirspronglijk tot het woord behoort.

(†) Dit noemt men: de V wordt welluidenheids halve met F verwisseld.

2. Op de verschillende betekenis: want *Zaai* en *Zullen* zijn van eene geheele andere betekenis dan *Saai* en *Sullen*; wijders, dat de Z zoo min als de V om haare zachtheid eene fluitletter kan zijn: dat derhalven de S in haare plaats moet gesteld worden, b. v. *huis*, *baas*, *glas*, enz. —

Dus moet men in zoodanige woorden van den regel van afleiding afzien, en op de uitspraak letten: want hoewel men in het meervouwige schrijft, b. v. *graven*, *dieven*, *huizen*, *baazen*, *glazen* enz. met V en Z, evenwel schrijft men in het enkelvouwige *graf*, *dief*, *baas*, *glas* enz. met F en S: dewijl, zoo als reeds gezegd is, de V en Z te zacht zijn, om als fluitletteren van een woord of lettergreep gebruikt te kunnen worden.

Wat de Letters C, Q, X en Y aangaat, deeze zijn eigenlijk vreemde letters, die tot de zuivere Nederduitsche taal niet behooren, en die wij wel konden missen; inzonderheid de Q en X: want veel beter schrijft men *kwaad* en *kwellen* met *kw*, dan met *qu*; ook beter *zulks*, *rijksvorst*, met *ks* dan met *x*.

Over de Y is reeds breedvoerig in de XXVIII. Les gesprooken. — En wat de C aangaat, die gebruiken wij, om bij de H te voegen, om daar door een scherper geluid, dan de G heeft, te verkrijgen, en als zoodanig moet men CH als eene letter op zich zelven, of eene samengestelde letter, beschouwen, gelijk dit reeds in de XXXIII. Les geleerd is. Wij behouden alleen die vreemde letters nog, om 'er eenige uitheemsche woorden mede te spel-

 len,

len, b. v. *Quinquagesima*, *Quintus*, *Xerxes*, *Xantippe*, *Claudius* en meêr anderen. — Ook gebruikt men de C en Q in woorden, die uit eene andere Taal ontleend zijn, en echter door veelen als Nederduitschen aangemerkt worden, b. v. *october*, *comedie*, *content*, *catalogus*, *quitantie*, *quantiteit* enz. — Eindelijk gebruikt men die nog in eigen naamen, die van het latijn afkomstig zijn: als *Cornelis*, *Casparus*, *Catharina* enz.

Wij gebruiken ook nog eene spelling met PH, TH, RH en TIE: doch ook niet dan in woorden van uitheemschen oorsprong, b. v. PHARAÖ, PHARISEËN, THISIPHON, THEODOOR, MATTHEUS, KORINTHEN, *Rhijn*, *Rhone*, *Satisfactie*, *Notitie*, *Questie* enz. Deeze en dergelijke woorden moet men meest door het gebruik leeren; bij gevolg komt het 'er alleen op aan, om al die vreemde woorden van de Nederduitschen wel te onderscheiden, ten dien einde moet men 'er toch iets van leeren.

Dit, ondertusschen, houde men in het oog, dat, wanneer men vreemde of uitheemsche woorden wil schrijven, en in zijne redenen invlechten, men dit dan behoort te doen naar den aart dier taale, waar van zij afkomstig zijn, en in die spelling, welke hun toebehoort. Men maakt zich belachlijk door hier in te missen. Dan men legge zich immer toe, ten einde ook ten deezen aanziene niet uitgelagchen te worden, om zijne eigene taal, om het Nederduitsch, goed te spreeken en te schrijven, en daar mede, daar die taal rijk genoeg is, om alle de denkbeelden, die wij vormen,

uit-

uittedrukken, alles althans in en met dezelve te schrijven, wat wij begeeren aan elkander mededeelen.

XXXV. LES.

Over de WOORDVOEGING in het algemeen.

Door WOORDVOEGING verstaat men:

1. De *overeenkomst* der woorden met betrekking tot elkander.

2. De *beheersching*, die zij over elkander hebben.

3. De *schikking* der woorden, ieder op zijne rechte plaats.

De *overeenkomst* der woorden bestaat hier in: dat alle woorden, welken bij het Zelfstandig Naamwoord geplaatst worden, of daar betrekking op hebben, ook met het Zelfstandig Naamwoord moeten overeenkomen in *geslacht*, *getal* en *naamval*; dat is te zeggen, als het Zelfstandig Naamwoord *Manlijk* is, dan moet het *Lidwoord*, het *Bijvoeglijk* Naamwoord of het *Vóórnaamwoord*, ook *Manlijk* zijn: — en is het Zelfstandig Naamwoord *Vrouwlijk*, dan moeten de andere woorden ook *Vrouwlijk* zijn. b. v. *Een goed man*, *eene goede vrouw*, *mijn meester bemint mijnen vlijtigen broeder*, *zoo wel als mijne naarstige zuster*. — Zoo is het ook met het *Enkelvouwige* en het *Meervouwige* gelegen; even zoo als het Zelfstandig Naam-

 woord

woord is moeten de andere woorden ook zijn: En in de buigingen hebben wij reeds gezien, hoe het Zelfstandig Naamwoord met de andere woorden overëenkomt in *Naamval:* b. v. in den *Werker* schrijft men EEN GOED *Meester* en in den *Lijder* EENEN GOEDEN *Meester*.

De *Werkwoorden* komen met de Zelfstandige Naamwoorden overëen in getal, dat is: als het Zelfstandig Naamwoord *Enkelvouwig* is moet het *Werkwoord* ook *Enkelvouwig* zijn, en is het Zelfstandig Naamwoord *Meervouwig* dan moet het *Werkwoord* ook *Meervouwig* zijn, b. v. *Ik schrijf*, *de meester loopt*, *het kind speelt*; en in het *Meervouwige*, — *wij schrijven*, *de meesters loopen*, *de kinderen speelen*. Men zegt ook JAN *loopt en* PIETER *loopt*; maar beter JAN *en* PIETER *loopen*.

De *Deelwoorden* volgen dezelfde regelen als de *Bijvoeglijke Naamwoorden*. Zie de XXIII. Les.

XXXVI. LES.

Over de beheersching der woorden, of wel over het onderscheiden gebruik van den WERKER *en* LIJDER *in het algemeen; en van de Lidwoorden* DE *en* DEN *in het bijzonder.*

Tot een goed begrip van de beheersching der woorden is het noodig, eerst en terstond over

over het gebruik van het lidwoordjen DE te ſpreeken.

Men gebruikt hetzelve:

1. Als de Zelfſtandige Naamwoorden *Vrouwlijk* zijn, en dan gebruikt men het zoo wel in het *Enkelvouwige* als *Meervouwige*.

2. Als de Zelfſtandige Naamwoorden *Meervouwig* zijn zoo wel in het *Manlijk* als *Vrouwlijk* geſlacht.

3. In den WERKER van het *Manlijk* geſlacht.

Het gebruik van het woordjen DEN volgt als van zelve uit de bovenſtaande regelen: dat is, men gebruikt het woordjen DEN niet anders, dan in den LIJDER van het Manlijk Enkelvouwig, maar daar toe is noodig, dat men de *Naamvallen*, naamlijk den *Werker* en den *Lijder*, wel weete te onderſcheiden, en dat is niet ongemaklijk; de naamen *Werker* en *Lijder* toonen dit reeds aan, derhalven ſpreekt als van zelve, dat, als een perſoon of eene zaak iets doet of werkt, men dan den *Werker*, en dus het woordjen DE gebruike; en als een perſoon of zaak iets lijdt, of bewerkt wordt, dat men dan den *Lijder*, en dus het woordjen DEN, gebruike. Om nu den *Werker* en den *Lijder* gemaklijk te vinden, behoeve men ſlechts, ondervraagender wijze, *Wie* te plaatſen voor het Werkwoord, en *wien* of *wat* achter hetzelve, en het andwoord op het eerſte zal den *Werker* en dat op het laatſte den *Lijder* aanwijzen, b. v.

DE *goede vader bemint* DEN *braaven zoon, en* DE *braave zoon eert* DEN *goeden vader;* DE *meester prijst* DEN *vlijtigen jongen, maar veracht* DEN *traagen; dus zal* DE *vlijtige*

jongen DEN *meester liefhebben*, *maar* DE *traage zal* DEN *meester verächten.*

Wanneer men vraagender wijze zegt: WIE *bemint den braaven zoon?* WIE *eert den goeden vader?* WIE *prijst den vlijtigen jongen?* WIE *zal den meester liefhebben?* zal men vinden, dat het is DE *goede vader*, DE *braave zoon*, DE *meester*, DE *vlijtige jongen*, enz. waar uit dan blijkt, dat *de goede vader*, *de braave zoon*, *de meester*, *de vlijtige*, de werkers zijn der werkwoorden *beminnen*, *leeren*, *prijzen*, en *liefhebben.*

Wanneer men vraagender wijze, WIEN of WIE voor perfoonen, of WAT voor zaaken, achter het werkwoord plaatfe, zal het andwoord den *Lijder* aanwijzen, b. v. *de goede vader bemint*, WIEN? *den braaven zoon. De braave zoon eert*, WIEN? *den goeden vader. De meester prijst*, WIEN? *den vlijtigen jongen*, enz.

XXXVII. LES.

Over het gebruik van DE, DEN, EEN, EENE; *eene voordzetting van de voorgaande Les.*

Men gebruikt het woordjen DEN ook in de andere naamvallen, gelijk blijkt in de verbuiging van het *Manlijk Enkelvouwig*: maar dan ftaan de woordjens *van* of *aan* daar vóór, of, ten minften men kan hen daar vóór plaatfen, of onderftelt dezelven daarbij: b. v. *Ik zal het*

DEN *meester zeggen; ik heb het* DEN *jongen afgenomen.* In plaats van, of gelijk men ook kan zeggen, en wel eigenlijk behoort te zeggen: *Ik zal het* AAN DEN *meester zeggen, ik heb het* VAN DEN *jongen afgenomen.* Hier uit volgt wederöm, dat, als het Zelfstandig Naamwoord *Manlijk Enkelvouwig* is, men altijd het woordjen DEN gebruikt, behalven in den *Werker*.

Hier boven is geleerd, dat in den *Lijder* altijd het woordjen DEN gebruikt wordt: men moet, echter, op deezen regel eene kleine uitzondering in acht neemen; deeze is, dat, als er een woord bijstaat, het welk reeds eene lijding aanduidt, men dan het woordjen DE en niet DEN gebruikt, b. v. DE *man* IS *bemind*, DE *jongen* WORDT *geslaagen*. Deeze woorden *man* en *jongen* schijnen wel in den *Lijder* te staan; doch wanneer men na ziet, het geen op het einde van de voorgaande les gezegd is, zal men vinden, dat *man* en *jongen*, indedaad *werkers* zijn, b. v. men vraage WIE *is bemind?* WIE *wordt geslaagen?* zoo zal men vinden, dat het is *de man* en *de jongen;* welke woorden, derhalven, *werkers* en geenszins *Lijders* zijn.

Om die zelfde reden moet men schrijven en zeggen: DE Heer N. N. is schuldig, of DE Heer N. N. wordt verzocht enz. en niet DEN Heer, gelijk veel geschiedt door de zulken, die der taale niet kundig zijn.

Men gebruikt in het *Vrouwlijk geslacht* en in het *Manlijk Meervouwig* altijd het woordjen DE, en in het *Manlijk Enkelvouwig* altijd het woordjen DEN, behalven in den *Werker*.

Wat het onderscheiden gebruik der woorden EEN, EENE en EENEN betreft:

Men gebruikt in den *Werker* van het *Manlijk Enkelvouwig* het woordjen EEN, b. v. EEN *boek*, EEN *man*, enz b. v. EEN *goed meester wordt bemind*, EEN *kwaade jongen wordt gestraft* enz. gelijk ook in het *onzijdig geslacht* in alle *Naamvallen;* indien men niet in een' verheven' stijl schrijft, b. v. EEN *kind*, EEN *huis*, enz.

Men gebruikt de woordjens DE en EENE in het *Vrouwlijk geslacht*, in alle Naamvallen, zonder uitzondering, met bijvoeging van de Voorzetsels *van* en *aan:* doch wanneer men die Voorzetsels niet bezigt, zegt men in den tweeden en derden naamval in het Enkelvouwig DER en EENER.

Men gebruikt altijd het woord EENEN in het *Manlijk geslacht*, in alle naamvallen, behalven in den *Werker*, b. v. EEN *goed knecht eert* EENEN *goeden baas;* Ook niet wanneer men in den tweeden naamval, in plaats van te schrijven VAN EENEN-*vader*, ook wel schrijft EENS *vaders:* doch hier over in eene volgende les.

XXXVIII. LES.

Over het onderscheiden gebruik van de woorden, MIJ, MIJN, MIJNE *en* MIJNEN.

Men moet vooräl opmerken, dat MIJ, een persoonlijk vóórnaamwoord zijnde, altijd den persoon uitdrukt, en niet verändert, en dat MIJN altijd eene bezitting uitdrukt en in zijne ver-

verbuiging verändert, b.v. *Hij heeft* MIJ MIJN *boek afgenomen.* — *Geeft* MIJ *het geld van* MIJNEN *broeder*, of MIJNS *broeders.*

Dit zelfde onderscheid heeft ook plaats tusschen U en UW: *ik zal* U UW *speelgoed geeven*; *wij zullen* U *de boeken van* UWEN *broeder geeven.*

U is een naamval van het PERSOONLIJK *Vóórnaamwoord* GIJ, en het woord UW een BEZITTEND *Vóórnaamwoord*; om hier in niet te dwaalen heeft men maar opteletten, of men tegen eenen *persoon*, of dat men van zijne *bezitting* spreekt: — spreekt men tegen eenen *persoon*, dan gebruikt men eene enkele U, b. v. *Ik zeg* U *de waarheid*; *vraagt hij* U *om een boek? ik heb* U *gehoord*; *zij zullen* U *niet verstaan*, enz. En spreekt men van iets, het welk aan den persoon, tegen wien men spreekt, toebehoort, dan gebruikt men UW, b. v. UW *Vader*, UW *boek*, UW *hoofd*, UW *spraak*, UW *hoed*, enz.

Wat aangaat het onderscheid tusschen de woorden *uw*, *uwe*, *uwen*, *uwer*, en *uws*, dit is bij de verbuiging der Vóórnaamwoorden reeds geleerd.

Men gebruikt het woord MIJN in het *manlijk* en *onzijdig* geslacht in den *Werker* en somtijds in den *Lijder* van het *Enkelvouwige*, even als het woord EEN.

Het woord MIJNE wordt gebruikt:

1. In het *Vrouwlijk geslacht*, zoo wel *Enkelvouwig* als *Meervouwig*, b. v. MIJNE *Moeder*, MIJNE *Zusters.*

2. In het *Manlijk Meervouwig*, b. v. MIJNE *Vaders*, MIJNE *Broeders.*

Het woord MIJNEN gebruikt men: in het

Manlijk Enkelvouwig, in den *Lijder* en ook in de andere naamvallen, fomtijds met bijvoeging van de woorden VAN en AAN; fomtijds ook met weglaating van die woorden, b. v. MIJN *Vader gaf* MIJNEN *broeder een mooi boek*; MIJN *broeder bedankte* MIJNEN *vader niet*; *en daarom nam* MIJN *vader het* MIJNEN *broeder weêr af, en gaf het* AAN MIJNEN *neef*.

Vermits de overige Vóórnaamwoorden allen deeze zelfde regelen volgen, zoo is het niet noodig daar over nu meêr, in het bijzonder, te fpreeken: het zal genoeg en van nut zijn eenige voorbeelden daar van optegeeven, waar over de Leerling dan kan ondervraagd worden, waarom die woorden *zoo*, en niet *anders* gefpeld worden. Zie hier dezelven.

UWE *zuster bemint* HAAREN of ZIJNEN *broeder*. ZIJNE *dochter bemint* ONZEN *broedor*. MIJN *broeder wordt door* UWE *nicht bemind*, of, UWE *nicht bemint* MIJNEN *broeder*. UW *zoon geeft* HUNNEN *zoon niets vooruit*: en HUN *zoon geeft* UWEN *zoon niets vooruit*. ZIJNE *zoonen wandelen met* UWE *dochteren*, *en* HUNNE *dochters wandelen met* ONZE *zoonen*, enz.

XXXIX

XXXIX. LES.

Over de woordjens EENS, EENER, VAN EENEN, VAN EENE.

Het onderscheiden gebruik van de woorden EENS, EENER, VAN EENEN en VAN EENE bestaat hier in, dat de woorden EENS en EENER *alleen* in den *Eigenaar* gebruikt worden; daar de woorden VAN EENEN en VAN EENE in beiden; dat is, zoo wel in den *Eigenaar*, als in den *Derver* gebruikt worden. —— Om nu deeze twee naamvallen van elkander te onderscheiden heeft men slechts op het volgende te letten. — In den *Eigenaar* is het Zelfstandig Naamwoord altijd van een ander Zelfstandig Naamwoord verzeld, of anders, in den *Eigenaar* is de eene *Zelfstandige zaak*, bezitter van de andere *Zelfstandige zaak*, welke door die Zelfstandige woorden, die elkander verzellen, uitgedrukt worden; het geen in den *Derver* zoo niet is; ook is de *Derver* altijd van een *Werkwoord* verzeld.

Onder deeze regelen kunnen nu alle *Vóórnaamwoorden* betrokken worden, vermits zij allen als het woord EEN verboogen worden: gelijk in de XI. en XII. Les over de verbuigingen geleerd is.

Zie hier nog eenige voorbeelden, waar over men den Leerling kan ondervraagen tot welk *geslacht*, *getal* of *naamval* zij behooren.

De

De zorg van den Vader (des Vaders), de liefde van de Moeder (der Moeder), het geduld van Job (Jobs geduld), de belangen van het Land ('s Lands belangen).

EEN *kind viel van de trappen, bezeerde zich niet, door de goedheid van God, (Gods goedheid); het kreeg de hulp van* EENEN *man* (EENS *mans), en genoot de vriendschap van* EENE *vrouw* (EENER *vrouwe).*

De vlijt van mijnen Broeder (mijns Broeders) en de gehoorzaamheid van uwe Zusters (uwer Zusteren) hebben de moeite en kosten van onze Ouders (onzer Ouderen) redelijk wel beloond.

Ik heb gehoord van EENEN *braaven Man, die ook uit naam van zijne Vrouw (zijner Vrouwe) sprak; dat de traagheid van hunne Zoons, (hunner Zoonen) en de verkwisting van hunne Dochters (hunner Dochteren) hun het genoegen van hun leven (hunnes levens) benam. Wat zegt gij (gijlieden) van die Zoons (Zoonen) — wat dunkt u (ulieden) van die Dochters (Dochteren)?*

XL. LES.

Over het onderscheid der woordjens HEM *en* ZICH, HUN *en* HEN.

Om het onderscheid van de woorden HEM en ZICH gemaklijk te bevatten, is het best, dat men

men eenige voorbeelden daar van vóór zich neeme: — men lette op de volgenden.

Hij geeft HEM, *hij pijnigt* HEM, betekent, dat men dat eenen anderen doet; en, *hij geeft* ZICH, *hij pijnigt* ZICH, betekent, dat men zich zelven geeft of pijnigt, en niet eenen anderen, b. v. *Gelijk* HEM *een Vader ontfermt over* ZIJN *Kinderen*, *ontfermt* HEM DEN *Heere over de geenen*, *die hem vreezen*, is niet goed geschreeven: maar moet zijn: *Gelijk* ZICH *een Vader ontfermt over* ZIJNE *Kinderen*, *ontfermt* ZICH *de* HEERE *over de geenen*, *die hem vreezen.* JAN *bedriegt* HEM, MIETJEN *kleedt* HAAR, kan even zoo goed gezegd zijn als: JAN *bedriegt* ZICH, MIETJEN *kleedt* ZICH, wanneer zulks met de waare betekenis slechts overëenkomt: want, JAN *bedriegt* HEM, MIETJEN *kleedt* HAAR, betekent, dat zij dat eenen anderen doen; JAN *bedriegt* ZICH, MIETJEN *kleedt* ZICH, betekent, dat zij zich zelven bedriegen of kleeden en niet eenen anderen.

In de woorden HAAR en HEUR is geen wezenlijk onderscheid geleegen: dat zijn maar verschillende tongvallen, of het is eene verkieslijke spelling. HEUR is van laater uitvinding dan HAAR, en mooglijk gekozen, om dat HAAR veel in den klank heeft van *hair* (betekenende het *hoofdhair*) zoo als dat woord gewoonlijk wordt uitgesprooken. Men gebruikt die woorden als de persoonen of zaaken, die de bewerking ondergaan, *Vrouwlijk* zijn, zonder onderscheid van *getal* of *naamval*, b. v. *gaa* HAAR *of* HEUR *zien. Zeg aan* HAAR *of* HEUR, *dat ik een brief van* HAAR *of* HEUR *verwagt.*

Het woord HEM laat zich gemaklijk bepaalen;

want dat gebruikt men, als de werking op *één* manlijk perſoon nederkomt, b. v. *Ik geef* HEM, *gij kent* HEM, *hij vroeg*, *of waagde* HEM. *wij zochten* HEM, *zij bedriegen* HEM, — bij gevolg, altijd HEM.

De woorden HUN en HEN gebruikt men, als de werking op meêr *manlijke* perſoonen, of zaaken nederkomt, en dus in het *manlijk meervouwig*; b. v. *Het was een Paard* VAN HUN *zelven*, *ik geef* HUN, *hij vraagde* HEN, *ik ken* HEN, *hij zocht* HEN, *wij leenen* VAN HUN, *zij bedriegen* HEN. Men ziet uit deeze voorbeelden, dat HEN, in deezer voege, alleen in den *Lijder* wordt gebruikt, en HUN, in dem *Eigenaar*, *Ontvanger* en *Derver*.

Anderen ſchrijven altijd, in allen de hier voorgenoemde naamvallen, HEN, en zulks, om HUN, gelijk het hier is, *perſoonlijk*, niet te verwarren met HUN *bezitlijk*. Men zie in de XI. Les over de *Bezitlijke Voornaamwoorden*.

Men moet, ondertusſchen, altijd wel opletten op het onderſcheid tusſchen het *perſoonlijk* en *bezitlijk* HUN, even gelijk als tusſchen het *perſoonlijk* en *bezitlijk* HAAR, vooral in woorden van het onzijdig geſlacht, dewijl daar bij het *bezitlijk* HUN en HAAR niet verboogen wordt, b. v. HUN *bosch verſtrekt* HUN *tot vermaak*, HAAR *bosch verſchaft* HAAR *houts genoeg*.

XLI.

XLI. LES.

Over de woorden ALS *en* DAN.

Wanneer men twee zaaken met elkander vergelijkt, gebruikt men daar toe de woorden ALS of DAN.

Men gebruikt het woord ALS: wanneer twee zaaken met elkander vergeleeken en gelijk gesteld worden, b. v. *zoo groot* ALS *gij*, *zoo wit* ALS *sneeuw*, *moedig* ALS *een Leeuw*, *hard* ALS *steen*; of ook, wanneer ten aanzien van twee of meerder zaaken, door ontkenning wordt aangetoond, dat zij elkander *niet* gelijk zijn, b. v. *Hij is zoo groot niet* ALS *gij*; *het linnen is zoo wit niet* ALS *sneeuw*, enz. En, het woord DAN wordt gebruikt, wanneer men twee zaaken met elkander vergelijkt door tegenstelling of bij vergrooting, b. v. *niemand is grooter* DAN *hij*, *die zich zelven overwint*; *wat is witter* DAN *sneeuw*? *wie is moediger* DAN *een leeuw*? *staal is harder* DAN *steen*. Deeze tegenstelling maakt men ook door het bijwoordjen *meer* of *meerder*, en dus zegt men zeer goed: *wij allen weeten zoo veel niet* ALS *de Meester*: *want de Meester weet* MEER DAN *wij allen*.

XLII. LES.

Over het gebruik der Hoofdletters.

Men gebruikt de Hoofd- of Trekletters:

1. Bij het begin van iederen *volzin*.

2. Bij

2. Bij iederen nieuwen regel in *dicht.*

3. Bij *eigen naamen*, van Menschen, Steden, Dorpen, Zeeën, Rivieren, enz.

4. Bij kunstwoorden, als *Godgeleerdheid*, *Rechtsgeleerdheid*, *Geneeskunde*, enz.

5. Bij de naamen van groote waardigheden en kunstenaars.

6. Bij woorden waar op de nadruk van den zin valt.

Ten aanzien van alle andere woorden moet men zich, in het schrijven, van het gebruik deezer letteren onthouden, om dat dezelve te plaatsen vooräan, of in het midden van woorden, welke van geen bijzondere betekenis, of nadruk zijn, eene wanstaltige gedaante en houding aan het geschrift geeft. Men beöordeele de waarde van deezen regel uit het volgend voorbeeld: *Een Dom, lui en Booshartig Mensch wordt Van ieder Een veracht, moet veelAl, Wanneer Hij Oud Wordt, een kommerLijk leven Leiden, met Verscheurde Klederen looPen, of ook wel Met den bedelZak omzwerven.*

XLIII. LES.

Over de Lees- of Zintekens.

Wat het gebruik van de *Lees-* of *Zintekens* aangaat, het zoude noodig en ook hier de plaats zijn, om desaangaande genoegzaam uitvoerig onderwijs te geeven, ware het niet, dat daar over reeds, op eene bevatlijke en niet min bevallige wijze, was gehandeld, in de *Verhandeling*

ding over het Kunstmaatig Leezen, *uitgegeeven door de* MAATSCHAPPIJ TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN; daarin wordt derzelver gebruik (voor zoo verre zulks het leezen aangaat) duidelijk geleerd: dat is, voor zoo verre, dat men die tekens en derzelver gebruik leere kennen als zij reeds geplaatst zijn.

Doch om dezelven al schrijvende wél te leeren plaatsen, daar toe zijn niet alleen taalkundige, maar ook redenkundige regelen noodig; en daar toe is dit werkjen niet geschikt.

Genoeg zal het bij deezen zijn, met terugwijzing op de hier boven genoemde Verhandeling, de gebruiklijke *Lees-* of *Zinteekens* hier op te noemen.

Het eerste, 't welk in aanmerking komt, is

1. Het korte rustteken, of de *Comma*, dus getekend [,].

2 Het langer rustteken, of de *Comma punct*, dus getekend [;].

3. Het derde het teken van volstrekte rust, waarmede een volzin gesloten wordt; de *punct* genoemd [.].

4. De *Dubbele punct* [:] een teken niet alleen van langer rust dan de *Comma punct*: maar ook dienende, om toonverandering aanteduiden, waarom het voor de woorden *maar*, *doch* en *want* geplaatst wordt; en vervolgens ook gebruikt wordt, om te plaatsen voor eenige woorden uit den eenen of anderen schrijver aangehaald, of welke de beschrijving van iets bevatten.

5. Het *Verwonderings teken*, dus [!] getekend en achter eenen uitroep geplaatst.

6. Het *Vraag-teken* alleen achter eene vraag gebezigd [?].

Behalven deezen komen nog te pas: het teken van *inlassing* [ ] — dat van *tusschenreden* ( ) — het *koppelteken* [-]. Het *deelteken* [¨], gebruikt, wanneer in een woord twee klinkletters naast elkander komen, die ieder op zich zelven moeten uitgesproken worden; en als dan boven de tweede letter geplaatst. — De *dubbele Comma* [,,] dienende, om eene rede van belang, van een ander ontleend, aanteduiden. Het teken van den *scherpen toon* [é] dat van den *zwaaren toon* [à] — dat van den *omgebogen toon* [ê] en eindelijk de, in sommige gevallen gebruiklijke, *wagtekens* [— —] waar bij men nog voegen kan de somtijds gebruiklijke stippen [. . . . .] als *beletsel-tekenen* of *tekenen van zinsafbreeking*; benevens het *afdeelingsteken*, of de *Paragraaf* [§]. — Allen breeder behandeld in meergenoemde Verhandeling.

XLIV. LES.

Over het afkappings-, of wegneemings-teken.

Behalven alle de in de voorige Les opgenoemde Schrijftekenen is 'er nog een, waarvan zeer veel gebruik in het schrijven wordt gemaakt: en dat vooräl in de Dichtkunst van eenen zeer grooten dienst is: dit is het *afkappings-*, *afwendings* of *wegneemings-teken*, het welk de gedaante heeft van het korte rust-teken of de Comma ['].

Dit teken wordt zeer veel gebruikt in de plaats van een of meer letteren, die men voor

of

of achter een woord of eene lettergreep weglaat, om daar door welluidenheid of verkorting te betrachten, en wordt als dan boven aan, voor of achter de letter geplaatst, voor of van achter dewelke eene letter is weggenomen, b. v. *'Er*, *'k zal*, *'t huis*, *'t land*, *'s morgens*, *'s avonds*, *'s lands*, *dit 's 't*; in plaats van: *daar*, *ik zal*, *het huis*, *het land*, *des morgens*, *des avonds*, *des lands*, *dit is het.* — als ook *t' huis*, *d'aard'*, voor *te huis*, *de aarde*, en *een'*, *mijn'*, *een'*, *hunn'*, *haar'*, in plaats van *eene* of *eenen*; *mijne* of *mijnen*; *hunne* of *hunnen* enz.

Nu zoude nog het derde deel der woordvoeging, ter behandelinge, volgen, naamelijk: *de schikking* der woorden, op derzelver rechte plaats: doch eigenlijk gezegd behoort het onderwijs daar van niet tot de eerste beginselen der spraake. Het is een onderwijs, waarbij het oordeel bijzonder te pas komt, en het welk volgen moet na den afloop, niet alleen van het geen in dit Leerboekjen vervat is, maar zelfs na of bij een goed *grammaticaal* onderwijs. Het is echter een onderwijs, het welk met opzicht tot onze Nederduitsche Taal vooräl noodzaaklijk is; en dat, offchoon het niet vermaaklijk moge zijn, en dus voor de jeugd, die de *gronden* der taale leert, verveelend is, nooit behoort verzuimd te worden, wanneer men deeze taal naar regelen en tot in de meeste volkomenheid wil onderwijzen.

DRUKFOUTEN.

Bl. 32. reg. 18. ſtaat: van den — lees: van des

——— 22. —— den, M. — lees: des M.

——— 25. —— van den — lees: van des

——— 28. —— *Manl.* en *Vrouwl.* — lees: Manl. Enkelv. en Vrouwl. Enkelv.

